ஸ்ரீ

[illegible]

ஸ்ரீ குணரத்நகோசம்"

வியாக்யானம்

(கந்தாடை வீரராகவா
சாரியர்)

SRI GUNARATNA
KOSA

(Incomplete)

శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రతనయరత్న

శ్రీరఙ్గేశపురోహిత

శ్రీపరాశరభట్టారకప్రణీతః

సంసృతిచక్రభ్రామ్యమాణ

జన్తుసన్తతరక్షణవిచక్షణః

శ్రీగుణరత్నకోశః

శ్రీవత్సకులతిలక కన్దాడవీరరాఘవాచార్య

ప్రణీతవ్యాఖ్యానసహితః

ఉ-శ్రీమాన్ నడాదూరిగోవిన్దార్యపరిశీలితస్సన్.

చెన్ననగర్యామ్

పత్తి - రామానుజనాయకేన

స్వకీయ

శ్రీనికేతనాఖ్య ముద్రాక్షరశాలాయామ్

ద్వివారమ్ముద్రితమ్.

1881.

విధానం కరణకళేబరయోజనలక్షణా తదఙ్గం మహదహంకారభూతకరణ
గ్రామోత్పాదనలక్షణా చ సృష్టిః । స్థితిలయయోరాద్యన్తయోరుపలక్షణం ।
యద్వా సమస్తచిదచితాం బద్ధముక్తనిత్యరూపాణాం చేతనానాం శుద్ధస
త్త్వమిశ్రసత్త్వసత్త్వశూన్యలక్షణానామచేతనానాం చ విధానం (ఇచ్ఛాత ఏ
వ తవ విశ్వపదార్థసత్తా నిత్యం ప్రియాః స్వవతు కేచన తే హి నిత్యాః) ఇతి శ్రీ
వత్సాంకశ్రీసూక్తిప్రకారేణ భగవతో నిత్యేచ్ఛయా నిత్యసూరీణాం ని
త్యాసంకుచితజ్ఞానతయా సంకల్పనం । ముక్తానామావిర్భూతాపహత
పాప్మత్వాదిగుణాష్టకతయా సంకల్పనం । బద్ధానాం కరణాదిప్రదానక
ర్తృతారతమ్యజ్ఞానోత్పాదనాదిచ । ఏవం చేతనవిషయో విధానం వేదిత
వ్యం । అచేతనవిషయో తు శుద్ధసత్త్వస్య స్వేచ్ఛయా నిత్యవిభూతౌ విమాన
గోపురమంటపప్రాసాదాదిరూపేణ పరిణమయితృత్వం । మిశ్రసత్త్వస్య
సంసారిచేతనానాం ప్రతిభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానరూపేణాండతదా
వరణచతుర్దశభువనసమస్తదేహేంద్రియాదిరూపేణాభిఖ్యోత్పాదనం । స
త్త్వశూన్యస్య కాలస్య చేతనకర్మానుగుణ్యసకళాకాష్ఠాముహూర్తయామ
దినపక్షమాసాయన సంవత్సరాదిరూపేణ పరిణమయితృత్వం చ విధా
నం । తత్రవ్యసనముఖినివేశమాయాసం వా అంగీకారయేషామస్తీత్యంగీ
కారిణః తైరంగీకారసూచకైరిత్యర్థః । ఆలోకైకటాక్షైః । స్మితవికసి
తగండం వ్రీడవిభ్రాంతనేత్రం ముఖమవన మయంతీ స్పష్టమాచష్టసీతేతి
వన్న్యయనలీలాయామంగీకారస్సూచ్యతే । నతు పూర్వోక్తార్థలక్షణాపథాః
శివ దేవమేవ కార్యమితి స్పష్టోక్త్యేత్యర్థః । సార్థయంత్యస్యానుమోదేన
సఫలం కుర్వంతే యస్యానుమోదాజ్జన నేహా రేర్జగత్సృష్ట్యాది లీలావిరసా
స్యాత్ ॥ తదుక్తం శ్రీస్తవే (క్రీడేయం ఖలు నాన్యథాస్య రసదా స్యాదై
కరస్యాత్తయేతి) అనేన భగవత ఏవ జగజ్జన్మాదికారణత్వం । శ్రియస్తు త
దనుమోదేన తదుత్తంభకత్వమాత్రం సూచితం । ఏవం పరత్వముక్తం స్వా
లభ్యమాహ శ్రియా ఇతి । శ్రియై తత్పురుషార్థలాభాయ సర్వసంశ్రయ
ణీయాయై శ్రీరంగనాయక్యై అత్ర శ్రీశబ్దస్య ఇథా వ్యుత్పత్తిర్ద్రష్ట
వ్యా । తతో ఘటకత్వసిద్ధిః । వ్యుత్పత్తిషట్కం చ మదీయే శ్రీగుణసుధా

సౌరలహరీస్తోత్రేప్రదర్శితం (శ్రితాస్యస్వైర్యస్వరైర్వశ్శ్రియనిరమణం పంక్తిశ్రగిరశ్శ్రీణాషిప్రెయాంసం శ్రితజనవచశ్శ్రీవయసిచ । కృణాస్యేతద్దోషాన్ జననినిఖిలాన్ సర్వజగతాంగుణైశ్శ్రీణాసిత్వంతదిహాథవతీంశ్రీరితివిదురితి । అంజలిః । స్వశేషత్వసూచకస్స్వకరఃషీప్రప్రసాదహేతుశ్చ (అంజలిఃపరమాముద్రాక్షిప్రందేవ ప్రసాదినీత్యుక్తేః) కృతంకృతోభవతి । మయేతిశేషః । అత్రహరేస్సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనమాలోక్యైస్సార్థయంత్యా ఇతివస్తునాయథాకస్వచిత్ప్రిభోఃప్రీత్యైకేనచిత్ప్రియత్న సాధ్యకర్మణికృతే ప్రభుణాతద్దర్శనతదను మోదనేకర్తుర్మహానందోభవతి । తథాసమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనినోహరేరపితత్ప్రియత్నేశ్రియాదర్శనేనానుమోదితే తస్యాపిమహానందోభవతీతివస్తుధన్యత ఇత్యస్యస్తోత్రస్యోత్తమత్వంసూచితం । ధ్వనిప్రధానతాయత్రతదుత్తమముదాహృతమితిలక్షణాత్ | అంజలిరితికమలముకుళాకార కరతలయుగళరూపాంజల్యుక్త్యాకాయికనమస్కారః కృతఇతినాచాతదనువాదేనవాచికనమస్కారః। మనఃపూర్వోవాగుత్తరఇతిమనః ప్రసరణపూర్వకత్వాద్వాచోమానసికనమస్కారశ్చ కృత ఇతి మంతవ్యం। మంగళారంభసంభవాయస్తోత్రాదౌ శ్రీశబ్దప్రయోగః। (దేవతావాచకాశ్శబ్దా యేచభద్రాదివాచకాః। తేసర్వేనైవనింద్యాస్స్యుర్లిపితోగణతోపివా) ఇత్యుక్తేరాదౌరోగఫలకజగణప్రయోగదోషానేతిధ్యేయమ్॥ .... ౧॥

అవ; మహాప్రబంధనిర్మాణే విఘ్నభూయస్త్వాశంకయా తన్నివృత్త్యై మంగళబాహుళ్యాయ దేవతావశీకరణే సుకరోపాయం నమస్కారమంగళాంతరమాచరత్యుల్లాసేతి॥ ....*

మూ॥ ఉల్లాసపల్లవితపాలితసప్తలోకీ నిర్వాహకో
రకితనేమకటాక్షలీలామ్ । శ్రీరఙ్గహర్మ్యతలమఙ్గ
గళదీపరేఖాం శ్రీరఙ్గరాజమహిషీంశ్రియమాశ్ర
యామః॥ .... *

వ్యా॥ అత్ర ఉల్లాస పదాన్వయాయ సప్తలోక్యా ఇతిషష్ఠ్యం తంపదంలభ్యతే। తథాచ సప్తలోక్యా ఉల్లాసేన ఉదయేన పల్లవితా సంజాత పల్లవా పాలితాయా రక్షితాయాస్సప్తలోక్యా నిర్వాహేణ స్థిత్యా కోరకితా సంజాతకోరకా పల్లవిత కోరకితేత్యుభయత్రాపి తదస్య సంజాతమితి తారకాదిత్వాదితచ్ప్రత్యయః। నేమకటాక్షోర్ధవిషణం నేమ ఇత్యర్ధ ఇతి సిద్ధాంత కౌముద్యాం తస్య తథాభూతా లీలావిలాసోయస్యాస్తాం। ఉల్లాసపల్లవితేత్యనేన లక్ష్మీకటాక్షలీలాయా జగదుత్పత్తిప్రాక్కాలాపేక్షయా భూయస్త్వం। నిర్వాహకోరకితేత్యనేనోత్పన్నజగత్ స్థితిజనితహర్షేణ తతోపి భూయస్త్వంచగమ్యతే। అనేనలక్ష్మ్యాజగదుత్పత్తిస్థితిప్రయోజకత్వముక్తం। తతఃపరత్వంఫలితం। సౌలభ్యమాహ శ్రీరంగేతి। శ్రీరంగే దివ్యనగరేహర్మ్యతలస్య దివ్యవిమానప్రదేశస్య శ్రీరంగాఖ్యదివ్యవిమాన ప్రదేశస్యవా। మంగళదీపరేఖాం। శోభనదీపకళికాం దీపకళికామివ శ్రీరంగవిమానాంతః ప్రకాశికామితి భావః। మంగళేత్యనేన అనుష్ఠత్వద్యోతనాత్ప్రసిద్ధదీపాపేక్షయా వ్యావృత్తిః। దీపరేఖామిత్యౌజ్జ్వల్యంచ ద్యోత్యతే। శ్రీరంగరాజమహిషీం। శ్రీరంగరాజేనసహవిశ్వరక్షణేకృతాభిషేకాం। కృతాభిషేకా మహిషీత్యమరః। శ్రియంసర్వసమాశ్రయణీయాంలక్ష్మీమాశ్రయామః। శరణం గచ్ఛామః। కటాక్షలేశలీలాకల్పిత జగదుత్పత్తి స్థితికాంసర్వసంశ్రయణీయత్వాయ శ్రీరంగేకృతనిత్యవాసాం శ్రీరంగేశ్వరవల్లభాం। అత ఏవశ్రియంశరణంగచ్ఛామ ఇతిభావః। అత్రసప్తలోక్యుత్పత్తిస్థిత్యోర్లక్ష్మీనేమ కటాక్షలీలాపల్లవకోరకత్వ రూపణాత్కటాక్షలీలాయాంలతాత్వమర్థసిద్ధమితి సావయవరూపకమలంకారః। ఏకదేశరూపణేసర్వరూపణమప్యర్థసిద్ధం। ప్రౌఢమూర్తికరుచఃపయోముచాంబిందవఃకుటజపుష్పబంధవః। విద్యుతాంనభసినాట్యమంటపే కుర్వతేస్మకుసుమాంజలిశ్రియఃఇత్యత్రపయోముచాంబిందవోనభసి నాట్యమంటపే కుసుమాంజలిశ్రియః కుర్వతఇత్యనేన విద్యుతాంనటీనామిత్యర్థ సిద్ధమితిసాహిత్య చింతామణికారోక్తేః। శ్రీరంగహర్మ్యతలమంగళదీపరేఖామిత్యత్రని

రవయవరూపకమలంకారఇతిసావయవనిరవయవరూపకయోస్సంస్పృ
ష్టిః। భేదేనావస్థితిర్యేషాంసాసంసృష్టిరుదాహృతేతిలక్షణాత్॥... ౨॥

అథ ప్రథమంగళభూయ స్త్వసిద్ధ్యావివశ్లోక ద్వయేనస్వస్మిన్ల
క్ష్మీకటాక్షప్రార్థనేనాశీర్వాద మంగళమాచరతి॥అనుకలేతి ॥......*

మా॥ అనుకలతనుకాణ్డాలిఙ్గనారమ్భశుమ్భత్ప్రతిదిశ
భుజశాఖ శ్రీసఖానోకహాద్ధిః। స్తననయనగుళుచ్ఛ
స్ఫారపుష్పద్విరేఫా రచయతు మయి లక్ష్మీ కల్పవల్లీ
కటాక్షాన్॥ .... *

వ్యా॥అనుకలమనుక్షణంఇదంశుంభదితిప్రకాశనేన్వేతి। తనుః
కాండఇవతనుకాండః। కాండోదండః। కాండోస్త్రీదండబాణా
ర్యవర్గావసరవారిషు। ఇత్యమరః। తస్యతనుకాండస్యాలింగనారంభేణ
తనుకాండేనాలింగనారంభే వాశుంభంతీప్రకాశమానా దిశానుదిశా
సుప్రతిదిశంఅవ్యయంవిభక్తీతిసప్తమ్యర్థేవ్యయీభావః। సర్వాసు
దిశాస్విత్యర్థః। భుజాశ్శాఖాఇవభుజశాఖాః। ప్రతిదిశంభుజశాఖాయ
స్యసతథోక్తః। శ్రియస్సఖాశ్రీసఖః। రాజాహస్సఖిభ్యష్టజితిటచ్ప్రత్య
యాంతతయాశ్రీసఖశబ్దోకారాంతః। శ్రీసఖఃఅనోకహఇవశ్రీస
ఖానోకహః। ప్రతిదిశభుజశాఖశ్చాసౌశ్రీసఖానోకహశ్చసతథోక్తః।
తస్యబుద్ధిజ్ఞానశక్త్యాదీనామార్దవగుణానామౌజ్జ్వల్య సౌందర్యసౌగంధ్య
సౌకుమార్యలావణ్యాదీనాం విగ్రహగుణానాంచ సమ్పత్-అనుకలతను
కాండాలింగనారంభ శుంభత్ప్రతిదిశభుజశాఖ శ్రీసఖానోకహశ్రీర్య
స్యాస్సైరిబహువ్రీహిః స్యాలింగనారంభ ప్రతికలప్రకాశమానభగవ
త్స్వరూపరూపగుణసమృద్ధిరిత్యర్థః। లక్ష్మ్యాతనోః కాండత్వోపమయాదార్ఢ్యవం
సూచితం। ప్రతిదిశశబ్దేనభగవద్భుజేషుచతుష్ట్వంభుజాశ్శాఖాఇవేత్య
నేనభుజానాంశాఖోపమయాదాయతత్వంవృత్తత్వంచసూచితం। శ్రీస
ఖఇత్యనేన సర్వస్మాత్ఉత్కర్షః అనోకహఇత్యనేన శ్రీతనుకాండాలింగన

సుఖజనితం నైవశ్యం చ ద్యోతితం । భగవతశ్శ్రీసఖ ఇతి రూఢ్యా శ్రియో భగవత్స్వరూపనిరూపకత్వేన చ ప్రయోగః । అనోకహ ఇతి భగవత ఆనందనిర్భరత్వేన స్తబ్ధతయావస్థానాద్వృక్షౌపమ్యం "వృక్ష ఇవ స్తబ్ధో దివితిష్ఠత్యేక ఇతి శ్రుతేః" భవాధ్వశ్రాంతవిశ్రాంతిపదత్వేన వా వృక్షౌపమ్యం "వాసుదేవతరుచ్ఛాయా నాతిశీతా న ఘర్మ[illegible]తేః" ఏవం లక్ష్మ్యా విగ్రహసౌందర్యం స్వాధీనపతికత్వం చోక్తం । తథావయవసౌందర్యమాహ స్తననయనేతి । స్తనౌ చ నయనే చ స్తననయనం గుళుచ్ఛగుచ్ఛౌ స్మేరపుష్పయోర్ద్వికం చ పుష్పదలోద్వికే పాత్రభ్రమరౌ స్మేరపుష్పద్వికే సౌ గుళుచ్ఛౌ చ స్మేరపుష్పద్వికే షాటి గుళుచ్ఛస్మేరపుష్పద్వికే షం స్తననయనం గుళుచ్ఛస్మేరపుష్పద్విరేఫం వయస్యాస్సా తథోక్తా। స్తనయోః గుళుచ్ఛౌపమ్యేన సౌందర్యం నయనయోః స్మేరపుష్పౌపమ్యేన వికాసో వైపుల్యం చ గమ్యతే । కనీనకయో ద్విరేఫౌపమ్యేన నైల్యస్నిగ్ధత్వే ద్యోత్యేతే । లక్ష్మీః కల్పవల్లీవ లక్ష్మీకల్పవల్లీ పుష్పాదితుల్యావయవయోగేన సర్వాభీష్టప్రదత్వేన చ లక్ష్మ్యాః కల్పవల్ల్యౌపమ్యం । ముకుందస్య దృతే కటాక్షే రచయతు మాం కటాక్షం లక్ష్మీః కరోత్విత్యర్థః । అత్ర ఇవేత్యుపమావాచకాప్రయోగాత్ వాచకలుప్తోపమాలంకారః । నన్వత్ర తనౌ కాండల్యరూపణం తదాలింగనారంభశోభిషు శ్రీసఖభుజేషు నానావిటప్యపశాఖాత్వరూపణం తద్వతి శ్రీసఖే వృక్షత్వరూపణం స్తనయోః గుళుచ్ఛత్వరూపణం సతారకనయనయోస్సభ్రమరవికచపుష్పత్వరూపణం లక్ష్మ్యాం కల్పవల్లీత్వరూపణం చేతి సావయవరూపకమేవాలంకారోస్తు స్ఫుటత్వాచ్చారుతాతిశయావహత్వాచ్చేతి చేన్న। అర్థబాధస్స్ఫుటత్వం చారుతాతిశయావహత్వమోరకంచిత్కరత్వాత్ లక్ష్మీకల్పవల్లీకటాక్షే రచయత్విత్యత్ర లక్ష్మ్యాం కల్పవల్లీత్వరూపణే కల్పవల్ల్యాః కటాక్షరచనానుపపత్తేః న హి లక్ష్మ్యా ఇవ కల్పవల్ల్యాః కటాక్షస్సంభవతి స్థావరజాతీయత్వాన్న చ కల్పవల్ల్యాస్సర్వఫలప్రదత్వేన కటాక్షరచనమపి యుజ్యతే ఇతి వాచ్యం । విచిత్రవసనాభరణాద్యపేక్షప్రదత్వోపితస్యా

కటాక్ష సద్భావేమానాభావాదితిటీక్। నచతదుపపత్త్యై పరిణాముపివా త్రాలంకారో౽స్త్వితివాచ్యం। తనుకాండేత్యాదిసర్వవిశేషణవైయర్థ్య ప్రసంగాత్। లక్ష్మీకల్పవల్లీతి విశేష్యమాత్రే కటాక్షరచనౌచిత్యాయప రిణామప్రాప్తేః తస్మాద్ద్వాచకలుప్తోపమైవాలంకార ఇతితత్త్వమ్॥ ౩.

అవ: భగవత స్థావరజంగమ తరతమభావసృష్టి నియామక భ్రూవిక్షేపా శ్రుతిశిరసామపి పరతత్త్వ సంశయనివర్తక పదరాగా స్వ భోగోపక్రమ లీలాల్పీకృత భగవదైశ్వర్యానుభవా లక్ష్మీ స్స్వ ఘాతరంగాంతరంగై రపాంగై రస్మానభిషించత్వితాశాస్తే॥ యద్భ్రూభంగా ఇతి॥ .... *

మూ॥ యద్భ్రూభఙ్గాః ప్రమాణం స్థిరచరరచనా తా
రతమ్యే మురారే ర్వేదాన్తా స్తత్త్వచిన్తాం మురభిదు
రసియత్పాదచిహ్నా స్తరన్తి। భోగోపోద్ఘాతకేళీ
చుళికీత భగవదైశ్వర్యానుభావా సాన శ్శ్రీ
రాస్త్రుణీతా మమృతలహరిధీలఙ్ఘనీయైరపాఙ్గైః॥

వ్యా॥ మురారేర్మురద్విషః శ్రీరంగరాజస్య స్థిరచర రచనాతార తమ్యే స్థావరజంగమసృష్టినీచోచ్చభావే స్థావరసృష్టౌనీచోచ్చభావః। కల్పవృక్ష చందనరసాలాశ్వత్థనారికేళాద్యపేక్షయా స్నుహిబుబూ రార్కకంటకిద్రుమాణాంనీచ భావ స్తత్ప్రతియోగినా ముక్తానాంకల్ప వృక్షాదీనాముచ్చభావః। చరసృష్టినీచోచ్చభావస్తుదేవాపేక్షయామ నుష్యాణాంమనుష్యేషుచ బ్రాహ్మణాపేక్షయా క్షత్రియాణాంతదపే క్షయావైశ్యానాం తదపేక్షయా శూద్రాదీనాంచనీచభావః తదపేక్ష యాతిరశ్చాం తేష్వపిహంసగరుడశుకశారికామయూర కోకిలాద్యపేక్ష యాకంకగృధ్రకాకఘూకాదీనాం నీచభావ స్తత్ప్రతియోగినా ముక్తా నాందేవాదీనాముచ్చభావశ్చేతిబోధ్యం। తత్రయస్యాఃలక్ష్మ్యాఃభ్రూ

భంగాః భ్రూవిక్షేపాః ప్రమాణంనియామకాః । శ్రీభ్రూభంగతారతమ్యందృష్ట్వాహరిః స్థావరజంగమాత్మకం జగత్తరతమభావేనసృజతీతిభావః । శ్రీభ్రూభంగతారతమ్యేచ తత్తత్కర్మతారతమ్యం హేతురితి శ్రీరూనవైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసంగః । భ్రూభంగాః ప్రమాణమిత్యనేన ధాతుర్జగత్సృష్టౌయథా వేదాః ప్రమాణంతథాభగవతోపిస్థిరచరరచనాతారతమ్యేశ్రీభ్రూభంగాః ప్రమాణమితిభావః । వేదాంతాఃఉపనిషదఃతత్త్వచింతాంబ్రహ్మశివోవిష్ణుర్వాపరతత్త్వమితిసంశయం మురభిదురసిశ్రీరంగేశవక్షసియత్పాదచిహ్నైఃయస్యాశ్శ్రియఃపాదచిహ్నైఃపాదాలక్తకాంకైస్తరంతి । నిరతిశయదీప్త్యాపాదకశ్రీపదముద్రితైః శ్రీరంగరాజఏవపరతత్త్వమితిసిద్ధయోనసనివృత్తసంశయాభవంతి । అత్రవేదాంతశబ్దేనచైతన్యయోగినస్తదధిష్ఠాతృపురుషాఉచ్యంతే॥ తేషామపి తత్త్వచింతాయాదేవతాంతరాసంభవన్మురభిద్వక్షోనిష్ఠ లక్ష్మీచరణలాఞ్ఛనదర్శనస్యతత్తదంకితోమురభిదేవ పరతత్త్వమితినివృత్తసంశయత్వస్యచోపపత్తేః "అతశ్చవేదాంతపురుషావేదేషునకేంద్రత్వాదుత్తరః, అగ్నిరగ్రేప్రథమోదేవతానాం "ఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థే" విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః "హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రఇతినానాదేవతాపారమ్యప్రతిపాదనాత్" "ఏకోహవైనారాయణఆసీత్" "అగ్నిరవమోదేవతానాంవిష్ణుఃపరమఇతితత్త్వధారణ్యేనవిష్ణుపారమ్యస్యాపిప్రతిపాదనాదుక్తేష్వేషుకః పరతత్త్వమితిసంశయేసతిస్వయంనిర్ణేతుమసమర్థాః । శ్రీరంగధామనిమురభిదం శ్రీరంగరాజమాసేవ్య తదురస్యసాధారణశ్రీపదలాఞ్ఛనదర్శనేన అయమేవ పరతత్త్వమితినిశ్చిన్వతఇతిభగవతశ్శ్రీపరాశరభట్టార్యస్యతాత్పర్యం।యద్వా, వేదాంతాఉపనిషదస్తత్త్వచింతాంనకేంద్రత్వాదుత్తర ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాసైవర్నానాదేవపారమ్యప్రతిపాదనాదేషు కఃపరతత్త్వమితిపరతత్త్వవిషయేశోఽత్రసంశయజననిమిత్తాంచింతాంఛేదంమురభిదురసి భగవద్వక్షసి యతః,పదచిహ్నైరిత్యనేన లక్ష్మీసంబంధోఽత్యక్తే "తరంత్యతివర్తంతే

ప్రాశస్త్యప్రపాదనసాధారణ్యేపి కారణవాక్యేషు "ఏకో హ వై నారాయ
ణ ఆసీత్ "న బ్రహ్మా నేశాన ఇతీతరనిషేధపూర్వకం భగవతః ప్రళయసమ
యావస్థితిం ప్రతిపాద్యాథ" పురుషో హ వై నారాయణోకామయత ప్ర
జాస్సృజేయేతీత్యాదినా తస్య పురుషశబ్దవాచ్యతాం జగత్సృష్ట్యాదిక
ర్తృతాం చ ప్రతిపాద్య సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యారభ్య తస్య ధీరాః పరి
జానన్తి యోనిమిత్యన్తేన వాక్యజాతేన నారాయణపురుషశబ్దవాచ్యస్య
సహస్రశిరః పాదాదిమత్త్వ విశ్వశరీరత్వ మోక్షప్రదత్వ మహామహిమత్వ
సర్వతో జ్యాయస్త్వ సర్వభూతైక పాదత్వ త్రిపాద్విభూతిమత్త్వ విశ్వా
క్రమణకర్తృత్వ చరాచరోత్పాదక నానావయవత్వ తమః పారవర్తిత్వ
సర్వనామరూపవ్యాకర్తృత్వ కర్మకృత జన్మరహితత్వ స్వేచ్ఛాకృతా
నేకావతారత్వ తదవతారహేతుత్వ పరకారుణికత్వాని ప్రతిపాద్య ఏవం
విధో నారాయణశబ్దవాచ్యశ్చ క ఇత్యపేక్షాయాం హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ ప
త్న్యౌ శ్రియం లోకే దేవజుష్టాముదారామితి తస్య లక్ష్మీపతిత్వ ప్రతిపా
దనాత్ లక్ష్మీపతిరేవ నారాయణపురుషశబ్దవాచ్యః పూర్వోక్తసర్వవైభవ
యుక్తః పరతత్త్వం చేతి శ్రోతారో నిశ్చినుయుస్తతో నాస్మాభిశ్చింతా కా
ర్యేతి ఘోషం ముంచంతీత్యర్థః । తరంతీత్యనేన మాతాపితృ సహస్రేభ్యో వ
త్సలతరతయా వేదాన్తానాం తత్ఖేదస్య దుస్తరత్వం సూచితం । అనేన ల
క్ష్మ్యాః వేదాంతవేద్యత్వం సూచితం । భోగోపోద్ఘాతకేళీచుళకిత భగవ
దైశ్వర్యరూపాన్యనుభావాః । భోగస్య శ్రీవిషయస్య భగవత్కృతస్యాలిం
గనచుంబనాలోకనశ్లాఘనాదేరుపోద్ఘాతః ఉపక్రమః । తస్మిన్ కేళ్యాలీ
లయా చుళకితః ప్రస్తుతపీతోల్పీకృతో వా భగవదైశ్వర్యరూపస్య విశ్వశ
రీరత్వస్య అనంతభుజవక్త్రనేత్రశీర్షత్వరూపస్య అనుభావో మహాత్మ్యం
యస్యాస్సా తథోక్తా । స్వాలింగనచుంబనాద్యుపక్రమకేళ్యా పర్యాప్త
భగవద్విశ్వవిగ్రహవిభవేత్యర్థః ॥ తదుక్తం (యామునాచార్యైః స్వవైశ్వరూ
ప్యేణ సదానుభూతయాప్యపూర్వవద్విస్మయమాదధానయా) ఇతి.
వక్ష్యతి చాయమపశశతపాణిపాదేత్యానా । యదా భోగస్య శ్రీకృత

స్వభగవత్స్వరూపరూపగుణవిభూత్యనుభవస్య ఉపోద్ఘాతకేళిత్వాదేః
పూర్వపక్షః । పూర్వయోజనాయాం స్వానుభవసాధనత్వాత్పరాస్త
భగవద్విశ్వనిగ్రహవిభవత్వం । ద్వితీయయోజనాయాం స్వానుభవవి
షయాపరాస్తభగవద్విశ్వనిగ్రహవిభవత్వంచార్థ ఇతి భేదః । పూర్వ
యోజనాయాం లక్ష్మ్యాస్సౌందర్యాతిశయస్సూచితః । ద్వితీయయోజ
నాయాం తిస్థానశక్తిచాతుర్యాదినైపుణ్యం సూచితం । సా పూర్వోక్త
గుణవిశిష్టా భగవత్స్వరూపనిరూపకత్వేన ప్రసిద్ధా వా । పాదత్రయేణా
పి పరత్వముక్తం । అథ సౌలభ్యమాహ శ్రీరితి । స్వైత దైశ్వర్యయతి ఇతి శ్రీః ।
అమృతలహరీధీలంఘుల్యస్యాః అస్యాః లహరీధ యామీ అమృతతరంగా ఇ
తి బుద్ధ్యా లంఘునీయాః ప్రాప్తైశ్వర్యైర్ఘూర్ణితైః సాత్త్వికైరమృతతరంగబు
ద్ధిజనకైరిత్యర్థః । యద్వా అమృతలహరీ ధీరమృతతరంగబుద్ధిః స్వద పేక్ష
యాలంఘునీ యాత్యాజ్యా యెసైః । ప్రయోజకైస్స్వేషామితి శేషః ।
అమృతతరంగేభ్యోప్యతిమధురయా సర్వేషామమృతతరంగానివ గ్ర
కైరిత్యర్థః । అపాంగైః కటాక్షైః అస్మాకం ఆస్తృణీతామాచ్ఛాదయ
తు అభిషించత్విత్యర్థః । ఆఙ్పూర్వాత్ స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదన ఇత్యస్మాద్ధాతో
శ్నా ప్రత్యయే ఈహల్యఘోరితీత్వం లోడాత్మనేపదప్రథమ పురుషైక
వచనమ్॥ .... ౪॥

అవ॥ శ్లోకద్వయప్రతిపాదితప్రకారేణ లక్ష్మీకటాక్షేణ తదీచివిశ
దీకృతవిజ్ఞానవిషయీకృతతత్స్వరూపగుణ విభూత్యైశ్వర్యాద్యశక్యస్త
వం తన్నైభవస్తుత్యం స్వవాక్యత్వాతాంశానుసంధాయ తత్స్తుతిసాహ
సప్రవృత్తస్య స్వస్య వాక్ప్రశస్త్యస్య సీతిసాభిప్రాయమాహ॥
యద్వాపదత॥ .... *

మూ॥ యద్వ్యావత్తవవైభవంతమచిత స్తోత్రాయ
మారేస్స్పృహో స్తోతుం కేవయ మిత్యదశ్చజగృహుః
ప్రాఙ్భోచవిరిఞ్చాద్యదయః । అప్యేవంతవ దేవి వా

వాఙ్మనసయో ర్భాషానభిజ్ఞం పదం కావాచః ప్రయ
తామహో కవయితుం స్వస్తిప్రశస్త్యై గిరామ్॥ *

వ్యా॥ హేదేవి శ్రీరంగేశ్వరి తవ వైభవం యత్ యత్స్వరూపం యావత్ యావత్పరిమాణం తదుచితస్తోత్రాయ తదుభయానురూపస్తవనాయ క్రియా గ్యోపపదేత్యాదినా చతుర్థీ । స్పృహా ఇచ్ఛా దూరే దూరత ఏవ న సంభవతీత్యర్థః । ఇచ్ఛా జాతాపి విఫలైవ నిరవధిక విభవస్తుతే రశక్యత్వాదిత్యర్థః । ఇచ్ఛా దూరే ఇత్యత్ర సంబంధ్యనిర్దేశాత్సర్వేషామితి గమ్యతే । నను మద్విభవస్తోతుమశక్యత్వే విరించ్యాదయః కథం తుష్టువురిత్యత ఆహ స్తోతుంక ఇతి । ప్రాంచః ప్రాచీనాః నాద్యతనాః తేన జ్ఞానశక్తివైపుల్యం సూచితం । విరించిర్బ్రహ్మా బ్రహ్మా బ్రహ్మవిదాంవర ఇతి ప్రసిద్ధవిభవ శ్చతుర్ముఖ ఆదిర్యేషాం తే తథోక్తాః । ఆదిశబ్దేన శివశతమఖాదయో గృహ్యంతే । అదశ్శబ్దస్త్వత్ర చశబ్దో భిన్నక్రమః విరించ్యాదయశ్చేత్యర్థః । తే చ వయం ఇతి ప్రజ్ఞా ఇత్యర్థః అద ఇదం వైభవం అదశ్శబ్దేన “యతో వాచ ఇతి శ్రుత్యుక్తవాఙ్మనసాగోచరత్వం సూచ్యతే । స్తోతుం కే కే ఇయచ్ఛక్తికా ఇతి ఇదం వచనం జగృహుః అవదన్న తుష్టువురిత్యర్థః । యద్వా వయం స్తోతుం క ఇతి వచనం అదశ్చ ఇదం వైభవం చ జగృహుః । స్తోతుమశక్యమితి వదంత ఏవ తూష్ణీంభవితుమశక్తా వైభవం యథాశక్తి తుష్టువురిత్యర్థః । తేన స్తుతావసాకల్యం సూచితం, అస్త్వేవం ఏవమపి బ్రహ్మాద్యశక్య స్తవత్వేపి వాఙ్మనసయోర్వాక్చిత్తయో రుపనిషదామపీతి శేషః । వాఙ్మనసశబ్దోకారాంతః అచతురవిచతురేతి సూత్రేణ నిపాతితః । భాషా భాషణం వాక్చిత్తాభ్యాం పరిచ్ఛేదః తదనభిజ్ఞం వాఙ్మనసాగోచరమిత్యర్థః । యద్వా వాఙ్మనసయోర్భాషా వాఙ్మనసవాచకశబ్దస్తదనభిజ్ఞం । తద్వాచకశబ్దమేవ న జానాతి కుతస్తే జానీయాత్ తద్గోచరత్వం దూరాపాస్తమితి భావః । తవ పదం పద్యత ఇతి పదం త్వత్స్వరూపం కవయితుం వర్ణయితుం కావాచః కుత్సితవాచః । ఈషదర్థే చేతి కుశబ్దస్య కాదేశః । అనేన స్తుతిసామగ్రీవైకల్యం సూచితం । ప్రయతా

యత్నం కిం తు, యత్కృష్ణ యత్నం కుర్మహే అహో సాహసికత్వమస్మాకమి
తి భావః । కిం చ తత్రభవత సాంప్రతం సౌభాగ్యసిద్ధ్యై స్వస్తి మంగళం స్యాది
తి శేషః। స్యాదితి కామ్యః స్యాదిత్యర్థః। అతిసాహసికప్రయత్నోఽయం
సఫలోఽస్త్విత్యాది పంక్తి ప్రయత్నస్య సాహసకృత్యత్వేపి శేషత్వస్వ
రూపోచిత కైంకర్యాభ్యుపత్తా [illegible] సిద్ధ్యై స్వస్తి భవత్వితి ప్రార్థ
నాయాం వా తాత్పర్యమ్॥..౫॥

అథ; ప్రపన్నస్యాశక్య సవత్వేపి శ్రియ స్తద్గుణవిస్తారకత్వేన స్తోతృ
త్వం స్వస్మిన్ పర్యవస్యతీత్యాహ। స్తోతారమితి॥..................*

మూ॥ స్తోతారం తముశన్తి దేవి కవయో యోపి స్వ
ణీతే గుణాం స్తోతవ్యస్య స్పృశేచ్చ తే స్తుతిధురా స యో
పవి [illegible] । యస్మాదస్య విమృశ్య శ్రీయ ఘనశ్రీ
స్వకారిత స్తుగుణాః [illegible] ద్యాస్య యాదయో
భగవతి స్వాం ప్రసున్నవీక్షణ ప్రధామ్॥ ......*

వ్యా॥ హే దేవి స్తోతవ్యస్య స్తుత్యస్య గుణాన్ యోపి స్వశ్రేణీ తెవి
స్తారయతి । విఞ్ [illegible] ఆచ్ఛాదన ఇతి ధాతో శ్నా ప్రత్య
యే ఈ హల్ [illegible] ఇత్యస్య పత్వే ప్రతెవిస్తృణీ ఇతి రూపం। తం
కవయః పండితాః । సంఖ్యావాన్ పండితః కవిరిత్యమరః । స్తోతారం
స్తావకం ఉశన్తి కథయంతే । వశ కాంతావిత్యస్మాద్ధాతోర్గ్రహిజ్యేతి
సంప్రసారణే [illegible] ఇత్యంతాదేశే ఉశంతీతి రూపం । తతః గుణవిస్తా
రకస్యైవ స్తోతృత్వకథనాత్ - చేతి చకారేణ పూర్వశ్లోకసూచితస్వరూ
పోచిత [illegible] సముచ్చీయతే। తే స్తుతిధు
రా త్వద్విషయస్తోత్రభారః । ధురా శబ్ద ఆకారాంతః హలంతానామ
జంతత్వం వా గురిత్యస్మాత్ [illegible] విరించ్యాదిషు తేషాం శ్రుతిమధు
రవాక్యాదితి భావః విశ్రామ్యతి పర్యవస్యతి స్తోతృత్వం చ మయ్యేవోచిత

మిత్యర్థః । కథంత్వయామద్గుణా వి స్తీర్యంతేయేనతన్నైవస్తోతృతాస్యా దిత్యతఆహయస్మాదితి। యస్మాద్యతో హేతోఃఅస్మదమర్షణీయఫణి తిస్వీకారతః మత్కఠోరవచనవిషయాభావతః తేతవక్షాంత్యౌదా ర్యదయాదయః వాగ్దోషసహనేనక్షాంతిః అయోగ్యేనాపి మయాస్వ స్తుతినిర్వర్తనా దౌదార్యం స్తుత్యంకరణే దుఃఖితస్య మేఫణితిస్వీకార ణానుకంపనాదయా ఆదిశబ్దేనఫణితి దోషగుణత్వబుద్ధిర్వాత్సల్యం చేతిగుణాః స్వాంస్వకీయాం ప్రథాంప్రసిద్ధిం ప్రకాశంవాప్రస్ను వీరణ్జనయేయుః । ష్ణుప్రస్రవణఇత్యస్మాద్ధాతోర్లిఙ్ప్రాస్మనేపదబ హువచనేలిజస్సీయుట్ ఉస్సలోపేఉవజీర్ఘుస్యరనాన్తా దేశః ప్రస్నువీరన్ని తిరూపమ్॥ .... ౬॥

అవ; ఏవంస్వస్యస్తోత్రాధికారం ప్రసాధ్య లక్ష్మ్యనుగ్రహే ణస్వసూక్తిసమగ్రతాం ప్రార్థయతే॥ సూక్తమితి॥............ *

మూ॥ సూక్తింసమగ్రయతునస్స్వయమేవలక్ష్మీ శ్శ్రీ

రఙ్గరాజమహిషీమధురైఃకటాక్షైః । వైదగ్ధ్య

వర్ణగుణగుమ్ఫనగౌరవైర్యాంకణ్డూలకర్ణకుహరాః

కవయోధయన్తి॥ .... *

వ్యా॥ శ్రీరంగరాజమహిషీశ్రీరంగేశ్వరవల్లభా లక్ష్మీఃశ్రీః । శ్రీ రంగరాజమహిషీలక్ష్మీరితివిశేషణవిశేష్యాభ్యాంపతివాల్లభ్యకృతంస్వవి భవసామగ్య్రంసూచితం । మధురైస్స్వాదుభిః ప్రియేశ్చస్వాదుప్రియౌ తుమధురావిత్యమరః । కటాక్షైరపాంగైః నత్వధ్యాపనైః నోఽస్మా కంసూక్తింశోభనాంవాచం స్వస్తుతింస్వయమేవ అస్మత్ప్రయత్నమన పేక్ష్యైవ అస్మత్ప్రయత్నాపేక్షణే శోభనత్వంనసిద్ధ్యేదితిభావః । సమ గ్రయతుసమగ్రాంకరోతుసంపూర్ణాంనిర్వర్తయత్విత్యర్థః।ఉత్తరార్ధేనో క్తశోభనతామేవవిశదయతి వైదగ్ధ్యేతి। యాంసూక్తింవైదగ్ధ్యవర్ణగుణ గుంభనగౌరవైః వైదగ్ధ్యేనచాతుర్యేణవర్ణానామక్షరాణాంగుణానాం

ఓజః ప్రసాదశయ్యా పాకాదీనాం గుంభన గౌరవైర్గ్రథనాతిశయైః। యద్వావైదర్భ్య మర్థకల్పనావర్ణగుణాః వర్ణధర్మ్యాః ప్రసాదమాధుర్యాదయః తేషాంగుంభనసంరచనాతద్గౌరవై స్తదతిశయైర్నిమిత్తైః కవయః పండితాః కండూలకర్ణకుహరాః కండూరేషామస్తీతికండూలాని మత్వర్థైలచ్। తథాభూతానికర్ణకుహరాణి శ్రోత్రవివరాణి యేషాంతేత థోక్తాః శ్రవణసకుతూహల శ్రుతివివరాస్సంతః సదాదత్తకర్ణాఇత్యర్థః। ధయంతిపిబంతి ధేట్పానఇత్యస్మాద్ధాతో స్ఛిజిశప్రత్యయే అయాదేశేరూపాంతఇత్యంతాదేశే ధయంతీతిరూపం। ధయంతీతిపానోక్త్యా సూక్త్యాస్సుధాసామ్యంసూచితమ్॥......................... ౭॥

అవ; సంగ్రహేణోక్తం వివక్షితోక్తిగౌరవంవివృణ్వన్ స్వస్మై శ్రీరేవతద్విస్తారయత్వితిప్రార్థయతే ॥ అనాఘ్రాతేతి॥.........*

మూ॥ అనాఘ్రాతావద్యం బహుగుణపరీణాహిమన

సోదుహానంసౌహార్దం పరిచితమివాథాపిగహనమ్।

పదానాం సౌభాగ్యాదనిమిష నిషేవ్యంశ్రవణ

యోస్త్వమేవ శ్రీర్మహ్యం బహుముఖ యవాణీ

విలసితమ్॥ ....*

వ్యా॥ హే శ్రీః । అనాఘ్రాతావద్యం అనాఘ్రాతమస్పృష్టమవద్యంవర్ణపద వాక్యగతః శ్రుతికట్వ శ్లీలప్రక్రమభంగాదిదోషోయస్యతంతథోక్తం। బహూనాంగుణానాం పాకవృత్తిశబ్దార్థాలఙ్కారాదీనాంపరీణాహివిశాలతాస్యాస్తీతితథోక్తం। మనసస్సౌహార్దంసంతోషందుహానం దోగ్ధృ సంపూర్ణరసమిత్యర్థః। అనేన విశేషణత్రయేణ కావ్యసామాన్యలక్షణముక్తం। నిర్దోషసగుణసరసశబ్దార్థయోరేవకావ్యత్వాత్ । పరిచితమివజ్ఞాతార్థమివస్థితం। శ్రోతౄణామితి శేషః। అథాపిగహనమజ్ఞాతార్థ బహుళంధ్వనిప్రధానమిత్యర్థః। అనేనోత్తమకావ్యత్వంసూచితం (ధ్వనిప్రధానతాయత్రతదుత్తమముదాహృతమి

లక్షణాత్) పదానాం సుప్తిజంతాదీనాం సౌభ్రాత్రాత్ స్నేహాత్
శయ్యాయాః స్వర్గః। యాం పదానాం పరాన్యోన్య మైత్రీశయ్యేతి కథ్య
తే ఇతి లక్షణాత్। శ్రవణయోః శ్రోత్రయోః రసనిమిత్తం స్నేహేనసావధా
నం సాశ్చర్యం వా నిషేవ్యం సేవితుమర్హం గ్రాహ్యమిత్యర్థః। వాణ్యా
స్సరస్వత్యాః॥ గీర్వాగ్వాణీసరస్వతీత్యమరః॥ విలసితం భావరూపం
విలాసం కర్తృ। భావేక్తః। త్వమేవమహ్యం బహుముఖుయబహు ముఖీకు
రు। స త్వహం వాణీం ప్రసాదయామి అనన్యసైవత్వత్స్వరూప విరుద్ధత్వా
త్। త్వత్ప్రసాదలక్షణరాజకుల మాహాత్మ్యలబ్ధనైర్మల్యద్విలసితస్య స్వ
రసత్వాచ్చేతి భావః॥ .... ౧॥

అథ స్వప్రార్థనానుగుణ్యేన లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధ వాగ్విలాసః
పూర్వం శ్రీరంగరాజస్తవే త్రింశ దుత్తరాభ్యాం పూర్వోత్తర శతకా
భ్యాం శ్రీరంగరాజముచ్చైరభిష్టూయ ఏకషష్టిశ్లోకపరిమితత్వేన తత
శ్శబ్దసంకోచేప్యర్థపౌష్కల్యేన రసపౌష్కల్యేన సందర్భవిశేష విశిష్ట
తయా చ తతోప్యతిశయితాం శ్రీస్తుతిం చికీర్షుస్స్వవైదుష్యాతిశయా
ధిక తయా స్తవనే శ్రీరంగరాజః కుపితస్స్యాదితి తతో ప్రశాంత
యే తం శ్రియశ్శ్రీ శ్శ్రీరంగేశయేతి విశేషణ విశేష్యాభ్యాం ప్రసాద్య
స్వవాల్లభ్యేన చికీర్షితం స్వప్రాగల్భ్యం ప్రతిజానీతే॥ శ్రియశ్శ్రీరితి॥ *

మూ॥ శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీరఙ్గేశయ తవ చ హృద్యాం భగ
వతీం శ్రియం త్వత్తోప్యుచ్చైర్వయమిహ ఫణామ
శ్శృణుతరామ్। దృశౌ తే భూయాస్తాం సుఖతరళ
తారే శ్రవణతః పునర్హర్షోత్కర్షాత్స్ఫుటతు భుజ
యోః కంచుకశతమ్॥ ....*

వ్యా॥ శ్రియస్సర్వ సమాశ్రయణీయాయాః శ్రీరాశ్రీయతే
యః। శ్రియ ఇతి సర్వేషాం శ్రీ సమాశ్రయణేన స్వరూపలాభః। శ్రీరి
తి శ్రియో భగవత్సమాశ్రయణేన స్వరూప లాభశ్చ సూచితః। తథా శ్రియ

ఇతి శ్రియస్స్వవ్యతిరిక్తైకోన సర్వశేషిత్వం । శ్రీరితి భగవతస్స్వవ్యతిరిక్త సర్వశేషిత్వం సూచితం । శ్రీరంగే దివ్యనగరే శ్రీరంగాఖ్యే దివ్యవిమానే వా । శేత ఇతి శ్రీరంగేశయ సర్వసమాశ్రయణోచిత సౌలభ్యసీమాభూమౌ ఏవంవిశేషణవిశేష్యపదాభ్యాం శ్రీరంగేశప్రసాదతః తవ చ హృద్యామితి సాభిప్రాయం వచనం స్వేతరసర్వ జనహృద్యత్వస్వభావముఖ్యైః ఫణితిః । తవ చ హృద్యాయా స్స్తోత్రోపవృత్త్యైః ఫణనముచిత మితి త్వయా నకోపి కార్య ఇతి । హృద్యాం హృదయంగమాం భోగ్యాం పశ్య స్తబ్ధనిరస్తసింహాం భగవతీం మాహాత్మ్యాపేక్షయా పూర్ణాం । శ్రీకామమాహాత్మ్యాది యథార్థాం వా అతివిస్త్రియం పురుషకారత్వేనాస్మదాద్యాశ్రయణీయాం తత్స్తోత్రోపవృత్త్యైర్భవతో స్వతిశయమేవ త్వదపేక్షయా శ్రియమతిశయితత్వేనత్వాం శ్రీవత్సాంకరోషి చేత్స్తోత్రాకుర్వన్సతో ప్యతిశయమేనేతి భావః । మత్స్తోత్రోపవృత్త్యైకే భవిష్యంతిత్వత ఆహ వయమితి । వయం యుష్మత్ప్రసాదైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానాః । అనేనస్వప్రయత్న పూర్వకాపిశదజ్ఞానబ్రహ్మాదివ్యావృత్తిః । వయమితి బహువచనేన స్వసమానజ్ఞాన శ్రీవత్సాంక మిశ్ర యమువరయామునాచార్యాః ప్రహ్యంతే । ఇహ త్వత్స్మ ముఖమేవ ఫణామః స్తుమః నతు పరోక్షే యత్కించిత్ప్రగల్భవచనం బ్రూమః । అత్ర స్తుతిర్నామ నావిద్యమానగుణారోపో విద్యమానయథావద్గుణపరిచ్ఛేదో వా । కింతు యథావజ్జ్ఞాతగుణవర్ణనం తత్తథైవశ్రియతేశ్రుణుతరాం సమ్యక్ప్రవణం కుర్యాః త్వమేవ సాక్షీభవేతి భావః । న కేవలం శ్రీ స్తుతిశ్రవణేన తే కోపాభావః ప్రత్యుత శ్రవణ సుఖేన చక్షుషోర్వైవశ్యం సంతోషాతిశయాం దపమిత కంచుకస్ఫుట నమహాలుర్గాత్రపరిపోషశ్చ భవేదిత్యాహ । దృశౌ తన ఇత్యాదినా । శ్రవణతః స్తుతిశ్రవణాత్ తే దృశౌ అనుక్షణతరళపంచలే తారే కేకసీని కేయయోస్తే తథోక్తే భూయాస్తాం పునః కించేత్యత ఆహ । హర్షోత్కర్షాదానందాతిశయాద్భుజయోః అధికరణేన స్తనయోః కంచుకశతం స్ఫుటతు ప్రథమమేక కంచుకస్యోక్తైత తోపి పృథుత్వేనా పరకంచుకధారణే గాత్రజృంభణేన తస్యాపి

స్ఫుటనైతతోపి విపులకంచుకకృతౌవిగ్రహ విష్వగ్వ్యాప్యాపిస్ఫోట ఇ
త్యేవంప్రకారేణాపరిమిత కంచుకస్ఫోటో భవత్విత్యర్థః॥ పునరిత్యస్య
ముహురితివా౽ర్థః॥ .... ౯॥

అవ; ప్రతిజ్ఞాతక్రమేణ శ్రియంస్తోష్యన్మానాధీనామే యసిద్ధి
రితిన్యాయేన శ్రీస్వరూపరూపగుణాదిషు సపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణ
యన్ అర్థతశ్శ్రీగుణ రత్నకోశాఖ్యాంస్తుతిం సూచయతి॥దేవీతి॥...*

మూ॥ దేవి శ్రుతిం భగవతీం ప్రథమేపుమాంస స్త్వ
త్సద్గుణౌఘమణికోశగృహంగృణన్తి । తద్ద్వారపా
టన పటూనిచ సేతిహాససంతర్పణ స్మృతిపురా
ణపురస్సరాణి॥ ....*

వ్యా॥ హేదేవి ప్రథమే పూర్వే ప్రథమచరమేత్యాదినా వికల్పే
న సర్వనామసంజ్ఞా। పుమాంసః వసిష్ఠ వాల్మీకి పరాశర పారాశర్యాది
పరమర్షయః। శ్రీపరాంకుశపరాకాల యతివరాదయశ్చ। భగవతీం
స్వతః ప్రమాణత్వసకల పురుషార్థప్రతిపాదకత్వ రూపమాహాత్మ్యయు
క్తాంశ్రుతింనిత్యంశ్రూయమాణాంత్రయీం అనేనా పౌరుషేయత్వ
నిత్యత్వనిర్దోషత్వానిసూచితాని। త్వత్సద్గుణౌఘః త్వత్కల్యాణగుణగ
ణాః ఓఘశబ్దేనగుణానామానంత్యంసూచితం। తఏవమణికోశారత్నరా
శయః। కోశోస్త్రీసంచయేపిచేతిరత్నమాలా॥ గుణానా ముజ్జ్వలత్వ
మంగళావహత్వాభ్యాం మణిత్వరూపణంతేషాం మణికోశానాం గృహం
భాండాగారంగృణంతివ్యక్తంకథయంతి। ఉపనిషదమిత్యనుక్త్వా శ్రుతి
మితిసామాన్యవచనేన పూర్వోత్తరభాగాత్మకకృత్స్నవేదేపిశ్రీవైభవప్ర
తిపాదనంక్రియత ఇతి భావః। తథైవగృణాహి। ఘృతవతీత్యాదినా పూ
ర్వకాండే సుమజ్జానయే విష్ణవేశ్రద్ధయాదేవో దేవత్వమశ్నుతే"హ్రీ
శ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ। హిరణ్యవర్ణాంహరిణీమిత్యాదినాపరస్సహస్రా
ణివాక్యాని। ఉత్తరకాండేచశ్రీవైభవప్రతిపాదకానిసంతి అత్రత్వ

ర్భృగ్గుణైతి శ్రీగుణరత్నస్య మణికోశేతి రత్నకోశత్వస్య చ సూచనాదర్థతశ్శ్రీ గుణరత్నకోశాఖ్య స్తోత్రనామ సూచితం । ఇతిహాసాః శ్రీరామాయణాదయః సమ్యక్తర్కణం సంతర్కణం సమీచీనతర్క ఇత్యర్థః "యస్తర్కేణానుసంధత్తే సధర్మం వేద నేతర ఇతి స్మృతేః "సంతర్కణం వేదార్థవిచారరూపమీమాంసా వా" ఇతిహాససంతర్కణైస్సహితాని సేతిహాససంతర్కణాని స్మృతయో మన్వాదిస్మృతయః పురాణాని శ్రీవిష్ణుపురాణప్రభృతీని స్మృతయశ్చ పురాణాని చ స్మృతిపురాణాని తాన్యేవ పురస్సరాణి ప్రముఖాని యేషాం తాని తథోక్తాని సేతిహాస సంతర్కణాని చ తాని స్మృతిపురాణపురస్సరాణి చేతి కర్మధారయః । పురస్సరాణీతి లక్షితం త్రాదీని ద్రావిడ దివ్యప్రబంధరూపాణి ప్రమాణాని చ సంగృహ్యంతే పటూని చేత్యత్ర చకారో భిన్నక్రమః పురస్సరాణి చేలచ స్వర్థం । తానితు తద్ద్వారపాటనపటూని తేస్య శ్రుతిలక్షణత్వద్గుణమణి కోశగృహస్య ద్వారపాటనే కవాట వివృతౌ త్వద్గుణవైభవతాత్పర్య వివృతావిత్యర్థః। పటూని సమర్థాని కుంచికారూపాణి గృణంతీత్యనుషంగః తదుక్తం "ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ । బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మామయం ప్రతరిష్యతీతి" శ్రుతిం త్వద్గుణౌఘమణికోశ గృహం స్మృతి పురాణపురస్సరాస్తద్ద్వార పాటన పటూని చ గృణంతీతి యథాశ్రుతమేవాన్వయః । ఇతిహాసేషు శ్రీరామాయణస్య వేదోపబృంహణత్వం శ్రీవిభవప్రతిపాదకత్వంచ (వేదోపబృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభుః। కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహదితి) తత్రైవ ప్రసిద్ధం । మహాభారతాదేస్తు భగవద్వైభవప్రతిపాదనే శ్రియస్తదంతర్భావాత్తద్వైభవ ప్రతిపాదకత్వంచ సిద్ధం - శ్రీవిష్ణుపురాణస్య శ్రీవైభవప్రతిపాదకత్వం (నమామి సర్వలోకానాం జననీ) మిత్యాదినా స్పష్టమేవ । ఏవమన్యత్రాపి యోజనీయమ్॥ .... ౧౦॥

అవ; ఇత్థం శ్రీవిభవేసపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణీకృత్యయా వత్సరమతం ననిరాక్రియతే తావత్స్వమతమస్థిరమితి న్యాయేన బాహ్య కు

ధ షష్టిమతాని నిరసితుం తస్య తాన్యపక్షీర్య బాహ్య ప్రభృతయోఽనమయా నిరసనీయాః కింతు మిథోఽపహో ధాత్పరస్పరమేవ ప్రతిహతా బభూవుః। యత స్త్రపకటాక్షలక్ష్యతాం నగతా ఇతి శ్రియం సంబోధ్యాహ॥ ఆహురితి॥ *

మూ॥ ఆహుర్వేదానమానం కలిచనకలిచా రాజకం
విశ్వమేత ద్రాజన్వత్వే విధేయం గుణినమపి గుణై
స్త్వం పరిత్రాణమన్యే। క్షితావన్యే సురాజంభవమితి
చగతా స్తేతలాతల్యకాష్ఠైర్యతే శ్రీరఙ్గహార్మ్యాం
గణాకనకలతే నక్షణం లక్ష్యమాసః॥ ....*

వ్యా॥ హే శ్రీరఙ్గహార్మ్యాఙ్గణకనకలతే శ్రీరఙ్గేపురే హార్మ్యస్య దివ్యవిమానస్య శ్రీరఙ్గాఖ్యస్య దివ్యవిమానస్య యా అఙ్గణమజిరం పురః ప్రదేశః। అఙ్గణం చత్వరాజిరే ఇత్యమరః॥ తస్యాః కనకలతే తత్రోద్భూతకనకలతేవ। తే కనకత్వేన ఔజ్జ్వల్య సౌందర్యలావణ్యాని సూచితాని। లతాత్వేన సౌగంధ్య సౌకుమార్య యౌవనాని సూచితాని। యే పురుషాస్తే తవ లక్ష్యం జాయమానకటాక్ష విషయాః। యేషాం జన్మపరంపరానుకటాపినా సన్నాభవత్ (జాయమానంహి పురుషం యం పశ్యేన్మధుసూదనః। సాత్త్వికస్స తు విజ్ఞేయ స్సవై మోక్షార్థచింతకః) ఇతివచనం లక్ష్మీ జాయమానకటాక్ష స్యాప్యుపలక్షణం। తత్కటాక్షలబ్ధవైష్ణవోరిష్టాంనిష్ఠ సాధనత్వం సత్త్వప్రవిష్ణుపురాణే (సత్త్వస్య గుణీధన్య స్సకలీనస్య బుద్ధిమాన్ । సశూరస్స చ విక్రాంతో యస్త్వం దేవి నిరీక్షసే। సద్యో వైగుణ్యమాయాంతి శీలాద్యాస్సకలాగుణాః। పరాఙ్ముఖీ జగద్ధాత్రీ యస్యత్వం విష్ణువల్లభే) ఇతి జగత్ప్రత్యజ్ఞాన హేతుత్వత్కటాక్ష విషయరాహిత్యాదేవ జడాః అజ్ఞానాన్యథాజ్ఞాన విపరీతజ్ఞాన వ్యాకులాః సైకతిచన సుగత చార్వాకాదయో వేదబాహ్యాః తేషామవ్యపదేశ్యత్వాత్కతిచ నేత్యుక్తిః ఏవాంకతిచేత్యాదిష్వపి బోధ్యం। వేదాః అపౌరుషేయత్వ నిత్యత్వ నిర్దోష

త్వాఖిల పురుషార్థావేదకత్వాదిభిః ప్రమాణతమాన్ ఆమ్నాయాన్ ప్రమా
ణమాహురితి నాస్తికత్వం సూచితం । కతిచన కాపిలాః ఏతత్తన్త్ర
జ్ఞా జాతోపాదానక వివిధవిచిత్రభూభూధరసముద్రాదిరూపం బ్ర
హ్మాదిపిపీలికాంతం చ విశ్వం జగత్ అరాజకం రాజశూన్యం అనాథమా
హురిత్యనుషంగః । తేహి ప్రకృతిపురుషావేవ జగత్కారణం ప్రకృతిః
పురుషసన్నిధానాత్ స్వవ్యతిరిక్త త్రయోవింశతి తత్వాత్మనావికురుతే ।
ప్రకృతిపురుషాభ్యాం సహ పంచవింశతి తత్వాన్యేవ సంతి తద్వ్యతిరిక్త ఈ
శ్వరో నాస్తీత్యుపగచ్ఛంతి । ఉదాహరంతి చ । మూలప్రకృతిరవికృతిర్మ
హదాద్యాః ప్రకృతివికృతయస్సప్త షోడశకశ్చ వికారో న ప్రకృతిర్న
వికృతిః పురుష ఇతి । కేచిత్కాణాదాః రాజన్వత్ సురాజకం అను
మానిక నిమిత్తమాత్రేశ్వరం । సురాజ్ఞి దేశే రాజన్వానిత్యమరః॥ విశ్వ
మిత్యనుషంగః । ఆహురితి సర్వత్రాన్వేతి। అన్యేష్వపావాదనః ఈ
శనియంతారం గుణినమపి పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । స్వాభా
వికీ జ్ఞానబలక్రియా చ । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ "అపహతపాప్మా" స
త్యకామస్సత్యసంకల్పః తస్మిన్ యదంతః తదన్వేష్టవ్యం "తస్మిన్ కా
మాస్సమాహితాః "కామ్యంత ఇతి కామాః కల్యాణగుణా ఇతి భాష్యం"
(తేజోబలైశ్వర్యమహావబోధ సువీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః సంఖ్యా
తుం నైవ శక్యంతే గుణా దోషాశ్చ శార్ఙ్గిణః । అనంత్యాత్ప్రథమో రాశిర
భావాదేవ పశ్చిమ) ఇత్యాదిపరస్సహస్ర వేదాంతస్మృతీతిహాస పురాణా
గమాదిప్రసిద్ధాపరిమితగుణసాగరమపి మైవ సర్వప్రమాణవిరోధేనగు
ణైర్దరిద్రాణం శూన్యం దరిద్రాదుర్గతా విత్తత్యక్తేన చిదరిద్రాణమితిరూ
పం । ఆహురిత్యన్వయః । తేహి నిర్గుణశ్రుతి తాత్పర్యమజానంత స్వ
జాతీయవిజాతీయస్వగతభేదశూన్యం నిర్గుణమేవ బ్రహ్మాతదేవావిద్యా
పరికల్పితం సగుణత్వమనుభవతీతి కథయంతి తేషాం స్వాభావికీ జ్ఞానబ
లక్రియా చేత్యాదిభిర్విరోధస్ఫుట ఏవ నిర్గుణశ్రుతి తాత్పర్యం వర్ణితం
శివత్వాంకమిశ్రైః (మాయేగుణాస్తవతు సత్వరజస్తమాంసి తేన శ్రుతిః

ప్రథయతిత్వయినిర్గుణత్వమితి) అన్యైర్వాఽభిష్టౌ స్వకుక్షిపూరణేప్యశ
క్తైః భిక్షుకైరేకపాలినీత్యర్థః। సురాజంభవం సురాజత్వం। కర్తృకర్మ
ణోశ్చ భూకృఞోరితిభూధాతోఃఖచ్ప్రత్యయేకృతే భావేసురాజంభ
వమితిరూపం ఆహురితి హేళనం బ్రూ ఇఞ్ వ్యక్తాయాంవాచీత్యస్మాద్ధా
తోర్బ్రువః పంచానామిత్యాదిసూత్రేణాహాదేశేలట్పరస్మైపదబహువ
చనస్యఝేరుసాదేశే చకృతే ఆహురితిరూపం। ఇత్యుక్తప్రకారేణత
త్తైశ్చతత్తైశ్చప్రహృత్యేదంయుద్ధంప్రవర్తత ఇతితలాతలీ। తలప్రహార
మకార్షుః అకుర్వన్మిథ ఇతిశేషః। ఇతిచేత్యత్రచకారేణ గుణగుణ్య
భేదముక్తితారతమ్యవాదాదినా కేచన తలాతల్యాకార్షురితి తేచసంగృ
హ్యంతే॥ .... ౧౧॥

అవ॥ త్వత్కటాక్ష విషయితావిధురాః మిథః ప్రతిహతా ఇ
త్యుక్త్వా తద్విషయత్వ భాగ్యశాలిన స్త్వన్మహిమాన మనుభవంతీత్యా
హ॥మనసీతి॥.. *

మూ॥ మనసివిలసతాత్వద్గాఢభక్తిసిద్ధాంజనేన శ్రుతిశిర
సినిగూఢంలక్ష్మి తేవీక్షమాణాః।నిధిమివమహాన్తం
సంభుంజతేయేపిధన్యా ననుభగవతిదైవీంసంపదం
తేభిజాతాః॥ .... *

వ్యా॥ భగవతిసకల కల్యాణగుణ సంపన్నే నను లక్ష్మి హే శ్రీః ధ
న్యాఃత్వత్కటాక్ష విషయత్వరూప భాగ్యవంతో యేపి యే కేచన పురు
షాః యేపీత్యనేన తేషామతిశయో వాచామగోచర ఇతిసూచితం। భక్తి
సిద్ధాంజనేన భక్తిర్యుష్మత్స్వరూప రూపగుణవిభూతిష్వితరసాధార
ణప్రావణ్యం సిద్ధాంజన మివగూఢార్థప్రకాశకాంజనవిశేష ఇవయ
స్యతేనభక్తినిసదీకృతేనేత్యర్థః। అతఏవమనసిహృదయే విలసతాప్రకా
శమానేనాక్ష్ణోద్రష్టుఃజ్ఞానేనేత్యర్థః। శ్రుతిశిరసి వేదాంతే శ్రుతిశిరసీతి
జాత్యేకవచనంశ్రుతిశిరస్స్విత్యర్థః। నిగూఢంసతతంగూఢంవేదరహ

స్యవస్తుత్వాదితిభావః । తేతవమహిమానం స్వరూపరూపాది విభవంభ
క్తిసిద్ధాంజనేన భక్తియుక్తం రచనాయుక్తం సిద్ధాంజనంసిద్ధ్యంజనం
యస్యతేనతథోక్తేన అతఏవవిలసతావిశేషప్రకాశమానేనాత్మౌచక్షు
షా ప్రశుచశిరసి శ్రవణకోణగూఢం నితరాం గూఢం పరశ్రవణానధిజ్ఞం రహ
స్యపదమిత్యర్థః । శిరసిగూఢమిత్యనేననిధేః పర్వతశిరోనిగూఢత్వ
మపిసూచ్యతే । యథాభూతంనిధిమివ వీక్షమాణాస్సంతో భుంజతేఅ
నుభవంతి । నిధిదర్శనే సిద్ధాంజనవినియోగః మహిమపక్షే తదనుసంధా
నంవేదితవ్యం । తేపురుషాః శ్రైవీం సంపదమభిమోక్షహేతుభూతశ్రైవ
సంపదమభిముఖీకృత్యైవ సంబంధినీసంపచ్ఛ్రైవీదేవాభగవదాజ్ఞానువర్త
నశీలాస్తేషాంసంపత్ సాచభగవదాజ్ఞానువృత్తిరేవ తామభిముఖీకృ
త్యజాతాఉత్పన్నాభవంతీతిశేషః కార్యాత్కారణమనుమీయత ఇతి
భావః । భగవతిలక్ష్మ్యాః శ్రైవీం సంపదమభిజాతా ననుసంపదుద్దేశేనో
త్పన్నాహీతిసాన్వయః । యథానిధిసంపదనుభావక భాగ్యవన్తస్తయాతత
దుద్దేశేనోత్పన్నా ఏవనిధ్యంజనాస్తద్వశాః పర్వతాదినిగూఢం నిధింవీక్ష
మాణాస్తమనుభవంతి । తథాశ్రైవ సంపదుద్దేశేనోత్పన్నా ఏవభక్తిసి
ద్ధాంజనస్ఫురత్ప్రబోధదృశాశ్రుతిశిరోనిగూఢంత్వన్మహిమానం విలో
క్యానుభవంతీతిభావః । అత్రశ్రుతిశిరసినిగూఢం నిధిమివశ్రైవీంసంపద
మితిపదైస్తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టం । గుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపు
రాణంతద్యథాహిరణ్యనిధిం నిహితమక్షేత్రజ్ఞాఃఉపర్యుపరి సంచరం
తోనవిందేయుః "శ్రైవీసంపద్విమోక్షాయ నిబంధాయాసురీమతేతి
శ్రుతిస్మృతిప్రమాణానిస్మారితాని॥ .... ౧౨॥

అథ ప్రాధాన్యేన శ్రీసూక్తస్య శ్రీసమృద్ధిప్రతిపాదకత్వం దర్శ
యన్ పురుషసూక్తాదేరపితత్సమృద్ధిపరత్వం దర్శయత్యస్యేతి॥ ......

మూ॥ అస్యేశానాజగత ఇతి తే ధీమహే యాం సమృ
ద్ధిం శ్రీశ్రీసూక్తం బహుముఖయతే తాం చ శాఖా

సుశాఖమ్ । ఈష్టే శ్రీర్జగత ఇతి యః పౌరుషే సూ-
క్త ఉక్తం చ త్వత్తః పతిమధిజగావుత్తరశ్చాను-
వాకః॥ .... *

వ్యా॥ ‘‘అస్యేశానా జగత ఇతి శ్రుత్యనువాకః’’ హ్రీశ్చేతి విష్ణుపత్నీ అస్య జగతః ఈశానా ఈశ్వరీత్యర్థః యా శ్రీస్సా తేత ఏవయాం సమృద్ధి హైశ్వర్యమధీమహే అధీతాం కుర్మహే । అధీఙ్ అధ్యయన ఇతి ధాతోరుత్తమపురుష బహువచనం । తాం సమృద్ధిం చేతి చ కారేణాధి కాం చ సమృద్ధిం శ్రీసూక్తం హిరణ్యవర్ణాం హరిణీమిత్యాదికం శాఖానుశాఖం । శాఖానుగతా శాఖా యస్మిన్ కర్మణి యద్వ్యథా భవతి తథా సర్వాం శాఖావచ్ఛేదేనేత్యర్థః । బహుముఖయతే బహు ప్రకారం ప్రతిపాదయతి । యద్వా ‘‘ఏతదంహి పౌరుషం సూక్తం సర్వవేదేషు పఠ్యతే’’ ఇత్యుక్తప్రకారేణ శ్రీసూక్తమపి శాఖానుశాఖం స్థితమితి శేషః । సర్వాసు వేదాంతశాఖాస్వధీతం సమృద్ధిం బహుముఖయత ఇత్యర్థః । తథాహి । హిరణ్యవర్ణాం హిరణ్యస్య వర్ణ ఇవ వర్ణో యస్యాస్తాం తద్వత్తి తథా స్వరవిగ్రహవర్ణాం అనేన విగ్రహస్య నిర్మలత్వ ప్రతీత్యాహయ ప్రతిభటత్వం సూచితం । యద్వా హిరణ్యమివ స్పృహణీయో వర్ణశ్శ్రీరితి శబ్దో యస్యాస్తాం శ్రీశబ్దోహి హర్షార్థా వృత్త్యా సూచితచేతన సర్వవిధోపకారకస్వభావస్య వస్తుతయా శోభన ఇతి శోభతాత్యర్థః ప్రీతిమాన హిపతిస్స్వనామనీత్యుక్తశేషశ్చ ఇవ స్పృహణీయతమః హరిణీం । సువర్ణప్రతిమాం తామి వౌజ్జ్వల్యసౌందర్యలావణ్యవతీం । యద్వా హరిణీం మృగీం తద్వద్విశాలలోచనాం । యోషిద్వృత్తా స్వరోపేద సువర్ణ ప్రతిమామృగీ । హరితాశ్చ హరిణ్యశ్చ స్యురితి నానార్థరత్నమాలా॥ హరిం నయతి చేతనానితి చేతనానాం భగవదాశ్రయణే పురుషకార భూతాం హరిణీం సువర్ణరజతస్రజాం తత్తద్వ్యావయవోచిత సువర్ణరజతాది మయదివ్య భూషణకలాపాం। ఆబంతత్వం హలంతానామితి వాగురివ

చనాత్ప్రిజామిత్యాబంతత్వం । చంద్రాం ముఖచంద్రసదృశీం ఆహ్లాది
నీం వా । చది ఆహ్లాదనే ఇతి ధాతోః విదిత ఇతి నుమాగమే ఔణాదికే రక్
ప్రత్యయే అజాద్యతః ఇతి టాప్యమి చ చంద్రామితి రూపం । హిరణ్మ
యీం తస్మిన్ కాలే స్వమూహితా ఇతి వద్ధిరణ్యాస్స్పృహణీయ కల్యా
ణగుణగణప్రచురాం హిరణ్యప్రభృతి సకలధనప్రచురాం వా । లక్ష్మీం భ
గవతశ్చేతనానాంచ సంపదం । యద్వా లక్ష్మ్యాణ్యుత్తమ స్త్రీలక్షణాన్య
స్యా స్సంతీతి లక్ష్మీస్తాం । చిహ్నం లక్ష్మ చ లక్షణమిత్యమరః । అనపగామి
నీం వాత్సల్యాతిశయేన దోషభూయస్త్వేప్య విముక్తచేతసజాతాం । భ
గవన్నిత్యానపాయినీం వా । అశ్వాః పూర్వే ప్రథమప్రాకారాజిరస్థి
తా యస్యాస్తా మశ్వపూర్వాం । రథమధ్యాం రథాః మధ్యప్రాకారా
జిరస్థా యస్యాస్తాం రథమధ్యాం । హస్తినాదప్రబోధినీం హస్తినాం త
తోపి తృతీయ ప్రాకారాజిరవర్తినాం దంతినాం నాదైః బృంహితైః ప్ర
బోధినీం జాగరణశీలాం । లక్ష్మీదివ్యనగరే ప్రథమప్రాకారావృతవీ
థ్యామశ్వాః । ద్వితీయప్రాకారావృతవీథ్యాం రథాః తృతీయప్రా
కారావృతవీథ్యాం హస్తినశ్చ నివసంతి । తత్ర హస్తినాం తృతీయప్రా
కారాంతస్థితతయా తేషాం లక్ష్మీదివ్యభవన సాన్నిధ్యాత్ తన్నాదైస్సు
ప్రాతః ప్రబుద్ధా భవతీత్యర్థః । అనేన లక్ష్మ్యా నిరతిశయైశ్వర్యం సూచితం ।
యద్వా (ద్రోణపత్రిగజైస్త్వాసు పుష్కరైరమృతోదకైః । సంభృతైస్సర్వ
మాణాం తాం బోధ్యమానాం దిగ్గజైః ఇతి న్యాయం భవవచనరీత్యా స్వా
సనపద్మదళస్థిత హస్తినాదైరహరహః ప్రబుధ్యమానాం । శ్రియం పి
వం సిరః మనేశ్వన్యోపి చేతన రక్షణాపేక్షయా భగవంతమపి జాగ్రతాం । తత్ఫ
లమాహ దేవీమితి । దేవయతి క్రీడయతి కాంతమితి దేవీ తాం భగవతో
భక్తదోషాలక్షీకరణాయ తస్య క్రీడాపారవశ్యమాపాదయంతీమిత్య
ర్థః । తదయం శ్రీపరాశరభట్టార్యోపి వక్ష్యతి కిమేతన్నిర్దోషః క ఇత్యా
దినా । కాంకం సుఖమస్యా అస్తీతి కాం సుఖరూపాం అర్శ ఆదిత్వా
న్మత్వర్థీయోచ్ప్రత్యయః । సర్వానుకూలస్వభావామిత్యర్థః । తత్స్వ

భావమేవ విశదయతి సోత్స్మితామితి ఉదతి శయితం స్మితముత్స్మితం ఉ
త్స్మితేన సహవర్తత ఇతి సోత్స్మితా తాం నిస్సహాపరాధ జననిశ్శంక సంశ్ర
యణాయ నిత్యవ్యక్తమందహాసాం। అనేనానుగ్రహ మయీత్వం సూ
చితం। తత్కార్యమాహ హిరణ్యేతి హిరణ్యప్రాకారాం “అజాయ
మానో బహుధా విజాయతే “సఉశ్రేయాన్ భవతి జాయమానః ఇతి
వత్ “దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ” (రాఘవత్వేఽభ
వత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని। అన్యేషు చావతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ)
ఇతీచ్ఛాకృతోజ్జ్వలానేక భగవదభిమతానురూపవిగ్రహాం। హిరణ్మయ
ప్రాకారపరివృతానందమయ మహామణిమంటపాం తన్నివాసినీం వా।
ఆర్ద్రాం అనుకూలవిషయే దయార్ద్రదృశం అనుకూలతేజసం వా।
ప్రతికూలవిషయే జ్వలంతీం తదభిభావక తేజోయుక్తాం (నిత్యానుకూల
మనుకూలస్యణాం పరేషాముద్వేజనం తివతు తేజ ఉదాహరంతీతి) శివ
త్వాంక శ్రీసూక్తిః శీషిషయే పిసమానా। ప్రతికూలత్వంచ ప్రాతికూ
ల్యకర్తృబుద్ధ్యా బోధ్యం। తృప్తాం స్వకృతేన భగవత్స్వరూపరూపగుణ
విభూత్యనుభవేన తత్సంశ్లేషజనితానందేన వా తృప్తాం। భగవత్ప్రతి
స్వస్వరూపాద్యనుభవేన స్వసంశ్లేష సుఖేన వా తం తర్పయంతీం। స్వ
స్వకాంతోభయ స్వరూపరూపగుణ విభూత్యనుభవప్రాపణేన సం
శ్రితాం స్తర్పయంతీం వా। ఆర్తోజిజ్ఞాసురర్థార్థీత్యుక్త చతుర్విధాధి
కారిణస్తత్తదపేక్షితప్రాపణేన తర్పయంతీం వా। పద్మేస్థితాం। స్వ
సౌందర్యసౌగంధ్యసౌకుమార్యానుగుణ సుందర సుగంధ సుకుమార సర
సిజాసనాసీనాం। పద్మవర్ణాం నారీణాముత్తమోత్పలక్ష ప్రకారేణోత్త
మకాంతాత్వేన పద్మారుణపాణిపాదతల ప్రాంతలోచనాం పద్మసమవి
గ్రహవర్ణాం వా। శ్రియం సర్వైరాశ్రయణీయాం। చందయత్యా
నందయతి చేతనానీశ్వరంచ స్వగుణైరితి చంద్రా తాం। ప్రభాసాం భా
సా భాసనం తదానందజనితహర్షసంభూత ప్రకృష్టకాంతిం (అభిషిచ్య
చలంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణం। కృతకృత్యస్తదా రామో విజ్వ

ర్షప్రము మోదమానితివత్) యశసా సంశ్రితానాం సర్వాభీష్టప్ర
పణకీర్త్యా । జ్వలంతీం సోపబృంహణశ్రుత్యా లోకే చ ప్రకాశమానాం।
శ్రియం జగద్భర్త్రే స్వజయంతీం "దేవష్టాం దేవే నారాయణే దివ్యో దే
వ ఏకో నారాయణ ఇతి శ్రుతేః" జుష్టాం ప్రీతాం ప్రేమసంపన్నాం దే
వైర్బ్రహ్మాదిభిః సత్తదభిలషిత లాభాయ జుష్టాం । సేవితాం వా। జుషీ
ప్రీతిసేవనయోరిత్యుభయత్ర ధాతుః । ఉదారాం కాంతోఽధిక దాతృత్వల
క్షణనిరతిశయౌదార్యాం । తాం ఉక్తవైభవయుక్తతయా సర్వవే
దాంతప్రసిద్ధాం। పద్మనేమిం । నేమిస్సుదర్శనం । పవిత్రం చరణం నే
మిర్లోకద్వారం సుదర్శనమితి నిఘంటుః॥ పద్మం నేమిరివ యస్యాస్తాం చ
క్రీకారవికసితపద్మపాణిమిత్యర్థః॥ యద్వా పద్మమేవ నేమిర్నయనసా
ధనం యస్యాస్తాం । నిరూఢా మిరిత్యౌణాదికో మిప్రత్యయః । స్వకరస్థకమ
లేనాశ్రితానామనిష్టమపనీయ సర్వమిష్టముపనీయ స్వచరణాంబుజే
తాన్ ప్రాపయంతీమిత్యర్థః । ఏవమాదిప్రకారేణ శ్రీసూక్తం శ్రీస
మృద్ధిం బహుముఖయత ఇతి బోధ్యం । నను దేవి శ్రుతిమిత్యాదినా మత్స
మృద్ధేస్సర్వశ్రుతివేద్యతాం ప్రతిజ్ఞాయ "అస్యేశానా జగతశ్శ్రీసూక్తం।
బహుముఖయత ఇతి పూర్వకాండస్థయత్కించిద్వాక్యస్య శ్రీసూక్తస్య
చ మత్సమృద్ధిప్రతిపాదకత్వముపపాదితం। తావతా పురుష సూక్తాదిరూ
పాయాశ్శ్రుతేః కథం మత్సమృద్ధిపరత్వమిత్యత ఆహ। ఈష్ట ఇతి। పౌరు
షే సూక్తే పురుషసూక్తాఖ్యోపనిషది శశ్వత్పురుషో జగత ఈష్టే । జగత
ఇతి కర్మణి షష్ఠీ జగన్నియమయతీత్యర్థః । ఈశ ఐశ్వర్య ఇత్యేతస్మాద్ధా
తోర్లదాదికాచ్ఛపోలుకిలట్ సజీత కారస్య ఏత్వే వ్రశ్చేతి షత్వే ష్టుత్వే చ
ఈష్ట ఇతి రూపం। అయం చార్థానువాదః "పురుష ఏవేదగ్ం సర్వం"
యద్భూతం యచ్చ భవ్యం "ఉతామృతత్వస్యేశాన ఇత్యేవ శ్రవణాద
యముక్తస్తం తత్ప్రతిపాదితం చేతి చకారేణ మహానారాయణ మహో
పనిషదాది ప్రతిపాదితం చేతి లభ్యతే "పురుషమితి శేషః" ఉత్తరోఽను
వాకః "అద్భ్యస్సంభూతానువాతకః" చేతి చకారేణ హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ

పత్న్యై శ్రద్ధయా దేవో దేవత్వమశ్నుతే “సుమజ్జానయో విష్ణవ ఇత్యాదివేదాంతవాక్యజాతంచ సంగృహ్యతే” తచ్చత్వత్కం తావకం పతిం స్వామినం అధిజగౌ అధికం గాయతిస్మ । త్వత్పతిత్వకృతసమృద్ధిం ప్రతిపాదయదిత్యర్థః । తతశ్చ తస్య త్వదధీన సమృద్ధికత్వాత్తత్సమృద్ధిపరాణాం పురుషసూక్తాదీనాం త్వత్సమృద్ధిపరత్వమితి సాధూక్తం। తస్య త్వదధీనసమృద్ధికత్వంచ వత్స్యతి త్వదాయత్తర్ద్ధి త్వైష్యభవ దపరాధీనవిభవ ఇతి “అయం భావః పురుసూక్త నారాయణమహోపనిషదాది ప్రతిపాదితస్య మహావిభవస్య భగవతో వేదాహమేతం పురుషం మహాంతం ఆదిత్యవర్ణం తమస ఇతి పురుషసూక్తతుల్యానుపూర్వ్యవగతద్దైవతైక్యోద్భవస్సంభూతానువాకో హీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ ఇతి తదరిక్తవేదాంతవాక్యజాతంచ హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ సుమజ్జానయో విష్ణవే శ్రద్ధయా దేవో దేవత్వమశ్నుత ఇత్యాది ప్రకారేణచ తస్య లక్ష్మీపతిత్వం ప్రతిపాదయత్ త్వద్వైభవం సర్వం లక్ష్మీపతిత్వ ప్రయుక్తమవగమయతీతి తత్సమృద్ధిపరా సర్వాపి శ్రుతిశ్శ్రీసమృద్ధిపరైవేతి॥ .... ౧౩॥

అవ; అత్యాదరేణోపనిషత్ప్రతిపాద్యతాం వదన్నేవ న కేవలముపనిషత్త్వద్వైభవం ప్రతిపాదయతి కింత్వితిహాసాదయోపీత్యాహోద్బాహురితి॥ ....*

మూ॥ ఉద్బాహుస్త్వాముపనిషదసావాహ నైకాని

యస్త్రీం శ్రీమద్రామాయణమపి పరం ప్రాణితి

త్వచ్చరిత్రే । స్మర్తారో స్మజ్జననియమనే సాహ

సైః పురాణైర్నిర్న్యూర్ణ్వ దానపిచ తత మేత్వ స్మహి

మ్ని ప్రమాణమ్॥ .... *

వ్యా॥ హే అస్మజ్జనని అసావుపనిషదేకైవ శ్రీసూక్తాదిరూపా వైతాళిక ఇవ త్వామేవ జగత్స్వామినీతి శపథం కుర్వాణేవ ఉద్బాహురుద్ధృతబాహుః సతీ త్వాం నియన్త్రీం జగత్స్వామినీం ఆహ । కింతు శ్రీమ

రామాయణమపి త్వచ్చరిత్రే పరంతవచరిత్రే సత్యేవప్రాణితిజీవతి।
తవచరిత్రప్రతిపాదనరూపధారకత్వేనైవజీవతీతిభావః । యద్వా పరమి
తిక్రియావిశేషణం సోత్కర్షమిత్యర్థః। త్వచ్చరిత్ర ఇత్యధికరణే సప్తమీ
తథాచ రామాదిచరితే ప్రాణితిజీవనమాత్రం ధత్తే త్వచ్చరితే తు పరం ప్రా
ణితి సోత్కర్షం జీవతీత్యర్థః । అతిశయితజీవనస్యైవ ఫలత్వాదితిహృ
దయం । ప్రపూర్వాదనప్రాణన ఇత్యస్మాద్ధాతో రుదాదిభ్యస్సార్వ
ధాతుక ఇతి ఇటిణత్వే చకృతే ప్రాణితీతిరూపం॥ త్వచ్చరిత్రేపరం
ప్రాణితీత్యనేన కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మ
హదితి) వాల్మీకివచనం స్మారితం। సీతాచరితమహత్త్వం చ పత్యుః పురుషకా
రోపయుక్తకృపాపారతంత్ర్య సమ్పాదకత్వప్రతిపాదనేన కృపాప్ర
కాశనం రావణాపహారకృతే భగవతా సీతాయాః ప్రథమవియోగేసు
స్పష్టం। తథాహి రావణవధానంతరం రామవిజయరూపప్రియాఖ్యా
పకతయా సన్నిహితాన్మహోపకారకాత్స్వస్యామార్గాపరాధా
శ్చిత్రవధార్హా రాక్షసీర్దృష్ట్వా తదపరాధానుగుణం చిత్రవధం కర్తుము
ద్యతాన్మారుతేః (పాపానాం వా శుభానాం వా వధార్హాణాం ప్లవంగమ।
కార్యం కరుణమార్యేణ న కశ్చిన్నాపరాధ్యతి) ఇత్యాద్యుపదేశేన తాసాం
సంరక్షణాన్మహతీకృపా ప్రకాశితా । స్వయ రావణగృహేబంధీభూ
యబందీకృతసురసుందరీవిమోచనాద్వా మహతీప్రకాశితా॥ ద్వితీ
యవిశ్లేషభర్తృ నియమనానతిక్రమణేన వాల్మీక్యాశ్రమేతస్యానివా
సాత్పారతంత్ర్యం ప్రకాశితం । తృతీయవిశ్లేషే పతిపరిత్యక్తాయా
స్తస్యాః పృథగాశ్రయానవలంబేన భూప్రవేశాద నన్యార్హత్వం
ప్రకాశితమితి కృత్స్నస్యాపి శ్రీరామాయణస్య సీతాచరితత్వంసిద్ధం
యతమే యేస్మద్గురవః స్మృతిప్రణేతారః పరాశరాదయః తతమేపిచతే
పి అపిచేత్యేకంపదం యత్తచ్ఛబ్దౌ డతమచ్ప్రత్యయాంతౌ సర్వనామ
సంజ్ఞౌ। వేదాంతేత్యనేన హితపురుషార్థవేదకతయా వేదశబ్దవాచ్యానా
మ్నాయాన్ సేతిహాసైరితిహాససహితైః ఇతిహాస శబ్దేనభారతాది

స్పృహ్యతే శ్రీరామాయణస్య పూర్వమేవనిర్దేశాత్ । పురాణైశ్చేతి
ష్ణుపురాణాదిభిః । త్వన్మహిమ్నితవవిభవే ప్రమాణం భావప్రధానో
యంనిర్దేశః । ప్రమాణతామిత్యర్థః॥ నిన్యుఃనయంతిస్మ॥ వేదానాంత్వ
న్మహిమవేదకతయా తత్ప్రమాణతాం స్మృతీహాసపురాణైఃపరాశ
రాదరూపేదర్శయన్నిత్యర్థః॥ నిన్యురితి నియోద్వికర్మ కత్వాత్ప్ర
క్రుద్వయమ్॥..............................౧౪*

అవ; ఇత్థంలక్ష్మీవిభవేసపరికరం ప్రమాణముపన్యస్య తత్ప్ర
తిపన్నంతదైశ్వర్యమాహ॥ఆకుగ్రామేతి॥.................... *

మూ॥ ఆకుగ్రామ నియామకాదపివిభోరాసర్వని
ర్వాహకాదైశ్వర్యంయదిహోత్తరోత్తరగుణం
శ్రీరఙ్గభర్తుః ప్రియే । తుఙ్గమ్మఙ్గళముజ్జ్వలంగ
రిమవత్పుణ్యంపునఃపావనం ధన్యంయత్తదదశ్చ
వీక్షణభువస్తేపక్ష్మపాతిప్రుషః॥............ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగభర్తుః ప్రియే శ్రీరంగరాజవల్లభే । ఆకు
గ్రామనియామకాత్ కుగ్రామనియామకమారభ్యకుగ్రామోగ్రా
మవాటికా, పల్లీత్యర్థః । సర్వనిర్వాహకాత్ సర్వలోకశాసితురావి
భోరపిబ్రహ్మపర్యంతం ఉత్తరోత్తరగుణం ఉత్తరోత్తరాతిశయితంయ
దైశ్వర్యమస్తితుంగమున్నతం మేర్వాదిమంగళం చందనకుసుమాదిఉ
జ్జ్వలంమణిద్యుమణిదీపాది । గరిమవత్ గురుత్వగుణయుక్తంహిమవన్మ
న్దరాదిపుణ్యంపరలోకసాధన భూతంయజ్ఞాదిపునః భూయఃపావనం
పవిత్రీకుర్వత్ । కావేరీప్రభృతి । ధన్యంభాగ్యఫలభూతంనవనిధిరూపం
చేతియదైశ్వర్యమస్తి తత్పూర్వోక్తంకుగ్రామాధిపప్రభృతి సర్వప్రభు
పర్యంతైశ్వర్యం అదశ్చ ఇదంతుంగాద్యైశ్వర్యం చేతిచకారుణానుక్త
మన్యదప్యైశ్వర్యంతేతవవీక్షణభువఃకటాక్షకందళితాః పంచవాషడ్వ
వామానంమేషాం తేపంచషాః । సంఖ్యయావ్యయేతి సూత్రేణబహు

శ్రీహీనస్య సైవ బహుశ్రీకాః సంఖ్యేయ ఇత్యాది సూత్రేణ డచి టేరితి టి
లోపే పంచషా ఇతి రూపం విప్రుషో బిందవః లేశా ఇత్యర్థః॥ లోకే సమీచీ
నం సర్వవస్తుత్వాత్కటాక్ష లేశాయత్తమిత్యుక్తం భవతి॥...... ౧౫॥

అవ; సంప్రపన్నైశ్వర్యదారిద్ర్యయోః లక్ష్మీకటాక్ష తదభావ
హేతుకతాముదాహరత్యేక ఇతి॥.......................... *

మూ॥ ఏకో ముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘృణాత్యారిమా
ళిర్మనుష్యోద్విపృష్ఠస్థాపళస్థో నగణయతి నతాన్ య
త్క్షోణింద్రక్షోణిపాలాన్ । యత్తత్రైవాన్యః కృపణ
మశరణో దర్శయన్ దన్తపఙ్క్తిం తత్తే శ్రీరఙ్గరాజ
ప్రణయిని నయనోదఞ్చితన్యఞ్చితాభ్యామ్॥ ... *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగరాజప్రణయిని ఏకో మనుష్యో ద్విపపృష్ఠం తా
వళస్థో మదద్విరదస్కన్ధస్థితో ముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘృణాత్యారి
మౌళిః ముక్తాతపత్రే మౌక్తికచ్ఛత్రే గజగమనేన ప్రచలైర్మణిభిః ఘట్ట
నే ఘృణాత్యారిభి శ్చ్రయమానో మౌళిః కిరీటం యస్య స తథోక్తస్సన్
నతాన్ నమ్రాన్ క్షోణిపాలాన్ నానామండలాధిపతీన్ నగణయతీతి
యత్ ఇయమైశ్వర్యకాష్ఠా॥ అథ దారిద్ర్యకాష్ఠామాహ॥ అన్య ఇతి
అన్య ఇతరో మనుష్యః అశరణో రక్ష్యకాంతరరహితస్సన్ కృపణం దైన్య
ప్రకాశో యథా భవతి తథా। దంతపఙ్క్తిం దర్శయన్ తస్మై పంతావళస్థి
తాయ పురుషాయ తిష్ఠతే స్వాభిప్రాయం ప్రకటయన్నాస్త ఇతి యత్ తదు
భయం క్రమేణ తవ నయనోదంచితన్యంచితాభ్యాం నయనయోరుదంచితే
న కటాక్షేణ న్యఞ్చితేన సంకోచేన చ భవతీతి శేషః॥.........౧౬॥ *

అవ; (సశ్లాఘ్యస్స గుణీ ధన్యస్స కులీనస్స బుద్ధిమాన్ । సశూర
స్స చ విక్రాంతో యం త్వం దేవి నిరీక్షసే) ఇత్యుక్తప్రమాణానుసారేణ స
ర్వసంపదాం లక్ష్మీ భ్రూవిలాసప్రసరాభిముఖజంఘాలతామాహ॥ రక్షతీతి।

మూ॥ రతిస్మృతిసరస్వతీ ధృతిసమృద్ధి సిద్ధిశ్రియస్సు
ధాసఖి యతోముఖీశ్చలిషేత్తవభ్రూలతా । త
తోముఖమమన్దిరే బహుముఖీమహం పూర్వికాం
విగాహ్యచవశంవదాః పరివహన్తికూలంకషాః ।

వ్యా॥ హే సుధాసఖి అమృతసోదరి అనేన మధురతమత్వం జగదుజ్జీవనహేతుత్వం చ వ్యంజితం । హే ఇందిరే తవ భ్రూలతా యతోముఖం యత్పురుషాభిముఖం చిచలిషేత్ చలితుమిచ్ఛేత్ చలనం వినాపి చలనేచ్ఛా యావదేవ తతోముఖం తత్పురుషాభిముఖం రతిః ప్రీతిః మతిసరస్వతీధృతిసమృద్ధిసిద్ధిశ్రియః మతిర్జ్ఞానం సరస్వతీ వాక్ వాగధిదేవతా చ ధృతిస్స్థైర్యం సమృద్ధిః పరిపూర్ణత్వం సిద్ధిరభిలషితావాప్తిః శ్రియస్సంపదశ్చ అథ సాకల్యేన । ప్రశ్నకార్త్స్న్యయోరథో అథేత్యమరః । బహుముఖీం బహుప్రకారాం అహంపూర్వికాం అహంపూర్వం ప్రవహామ్యహంపూర్వమిత్యహంతాం విగాహ్య ప్రవిశ్య వశంవదా విధేయాస్సత్యః కూలంకషాః ఉద్వేలాః పరివహంతి పుత్రపౌత్రశిష్యప్రశిష్యపర్యంతం ప్రసరంతీత్యర్థః । సర్వకూలాభ్రకరీషేషు కష ఇతి ఖచ్ప్రత్యయే నుమాగమే చ కృతే కూలంకషా ఇతి రూపమ్॥౧౭॥...*

అథ సర్వవస్తునీచోచ్చభావో లక్ష్మీకటాక్షసంకోచవికాసాయత్త ఇత్యాహ॥ సహేతి॥.................................*

మూ॥ సహస్థిరపరిత్రసత్ప్రజవిరిఞ్చనాకిఞ్చనైరనోక
హబృహస్పతిప్రబలవిఘ్నబప్రక్రియమ్ । ఇదంసద
సదాత్మనాస్థితమేవ నిమేషోన్మిషత్కటాక్షతమ
వేక్షణోస్తవహిలక్ష్మితాణ్డవమ్॥.........*

వ్యా॥ హే లక్ష్మి స్థిరపరిత్రసత్ప్రజ విరించనాకించనైస్సహ స్థిరాః స్థావరాశ్శైలవృక్షాదయః పరిత్రసాః పరిస్పందనశీలాః జంగమాః

సేషాం ప్రవర్తైస్సముహైః విరించనో బ్రహ్మా అకించినో దరిద్రస్సైస్సహ
అనోకహావృతాః వాస్పతిర్గురుః ప్రబలాబలం విక్లబో దుర్బలః
తేషాం ప్రక్రియా పకారో యత్నం సత్రధోస్త్రం । ఇదం పరిద్ధ శ్యమా
నం జగత్ సఖిలం సమ సమపి సవసదాత్మనా సమిచినా సహ వరూ
పేణ విమోహ్య చోచ్చ తియ తవ కటాక్షుతరు యార్ద్వాక్షు
కౌలీక్షుణ కౌస్తాం పవంసట హి ॥ .... ౧౮॥

అవ; స పంభావశో నాత్మపి గ్ల విహా యెశాం
హ॥కాలజ్ఞం॥ .... *

మూ.— కాలేశం సంయోగ్యతాం చిపచితో రన్యోన్య
మాలిఙ్గతోర్వ్యాప్తాహంకృతిబుద్ధిపఞ్చకరణీస్వాత్త
ప్రవృత్తీన్ద్రియైః । అజ్ఞానావరణైస్సహ ప్రపంకరో
త్తానాఖ్యభవస్స్వర్వతశ్శ్రీరంగేశ్వర దేవ తేషిహ్రా
తయోసంకల్పమానః ప్రియః॥ ....*

వా॥ హే శ్రీరంగేశ్వర దే కాలెసష్టి ద్వ్యసము యెరెయోగ్యతాం
సృష్ట్యాస్మఖ్యం శంసతిసలి స్రష్టుమయమవసర ఇతి సూచయలిసముదచి
తోః ప్రకృతిపురుషయోరన్యోన్యమాలింగతో ర్మిథోమిళితయోస్సతోః
ప్రియః శ్రీరంగరాజః సంకల్పమానో బహుస్యాం ప్రజాయెయేతి బహుభ
వన సంకల్పంకుర్వన్ తేవిహ్వా ... మహత్ అహంకృతి బుద్ధిపంచకరణీ
స్వాంత ప్రవృత్తీన్ద్రియై ... దివిహంకృ ... ప్రవికా
రరూపమహాంకారం ... త్వం ... కరణానాం
సమాహారః పంచకరణీ ... స్వాంతమనః ప్రవృ
త్తీంద్రియాణి వాగాదిపంచక ... ద్రగుణత్తై స్సహ ఆవరణైస్సహ
రత్నైస్సమం । తాన్ ప్రసిద్ధాన్ భూర్భువస్సువర్వతం త్రైలోక్యవత
స్సహ బ్రహ్మాండానసనంతానకరోత్ ... ॥..... ....*౧౯॥

అవ॥ (విచిత్రదేహసంపత్తిరీశ్వరాయనివేదితేత్యు) క్తప్రమాణానుసారేణ కరణకళేబరయోగస్య భగవత్కైంకర్యార్థత్వేపి తద్విస్మృత్య తాన్ కరణాని శబ్దాదిప్రవణాని కుర్వాణానాత్మనో భగవానేవ తథాభూతాన్ కారయన్ అపహాసరసముత్పాదయతీత్యాహ॥ శబ్దాదీనితి॥ .... *

మూ॥ శబ్దాదీన్ విషయాన్ ప్రదర్శ్య భవం విస్మార్య
దాస్యాత్మకం వైష్ణవ్యా గుణమాయయాత్మనివహో
స్వస్థాన్యపూర్వః పుమాన్ । పుంసాం పణ్యవధూ
విడమ్బివపుషా ధూర్తానివాయాసయన్ శ్రీరఙ్గే
శ్వరి కల్పతే నవపరిహాసాత్మనే కేళయే॥ ......*

వ్యా॥ హే శ్రీరఙ్గేశ్వరి శ్రీరఙ్గరాజప్రియే పూర్వః పుమాన్ । పురాణపురుషః శ్రీరఙ్గరాజః శబ్దాదీన్ శబ్దస్పర్శరూపరసగన్ధాన్ విషయాన్ ప్రదర్శ్య దర్శయిత్వా దాస్యాత్మకం దాసత్వరూపం విభవఞ్చైశ్వర్యం విస్మార్య విస్మృతం కృత్వా వైష్ణవ్యా విష్ణుసంబన్ధిన్యా స్వకీయయేత్యర్థః । మమ మాయా దురత్యయేత్యుక్తైః గుణమాయయా త్రిగుణాత్మికయా ప్రకృత్యా అత్ర మాయాశబ్దో విచిత్రసృష్టినిబంధనః । దేవమాయేవ నిర్మితేతివత్ ఆత్మనివహాన్ జీవసమూహాన్ విప్లావ్య వఞ్చయిత్వా పణ్యవధూవిడమ్బివపుషా వేశ్యానుకారిశరీరవేషేణ పుంసాం పురుషాణాం ధూర్తానివ ధృష్టపురుషానివ ఆయాసయన్ వివశాన్ కుర్వన్ భగవాన్ స్వాత్మనివహాన్ ధూర్తాంశ్చాయాసయన్ గుణమాయయా వేశ్యానుకారి పురుషశ్చ ద్వారమాత్రమితి భావః । తవ పరీహాసాత్మనే పరిహాసరసరూపాయ కేళయే విహారాయ కల్పతే సమర్థో భవతి । కృపా సా ముగ్ధ్య ఇత్యస్యాం ధాత్రోక్తః కృపాగోల ఇతి అలంకారే కల్పత ఇత్యురూపం । కేచిత్తు ధూర్తానివాయాసయన్నిత్యత్ర ధూర్తానాయాసయన్ సూత్రధార ఇవేతి యోజయన్తి తచ్చిన్త్యం సూత్రధారపదాధ్యాహారప్రసఙ్గాత్ ధూర్తానివేతి ధూర్తపదాన్వితస్యైవ శబ్దస్యాధ్యాహృతసూత్రధారపదాన్వయే వ్యవ

హితాస్వయశ్చ । తవపరీహాసాత్మనే కేళిమేకల్పత ఇతివచనానుపప
త్తిశ్చ । సూత్రధారస్యలక్ష్మీపరీహాసరసాపాదనేదృష్టాంతత్వాయోగా
త్ । నహిలోకస్యపరీహాసరసమాపాదయం త్సూత్రధారోలక్ష్మ్యాఅ
పితమాపాదయ... నతిస్య దృష్టాంతతాస్యాత్ నచలోకస్యైత్యధ్యా
హృత్యపణ్యవధూవిడంబి ఏవపుష్పపుంసాగూర్త్యానాపాదయం త్సూత్ర
ధారోలోకస్యైవగుణమాయ ... నివహోన్విల్లాసస్యపూర్వః పునః
తవపరీహాసాత్మనే కేళిమేకల్పత ఇతియోజనా క్రియత ఇతివాచ్యం త
థాసత్యా విప్రకృతమేవ వ్యాఖ్యానకౌశలంపండితంమన్యైః ప్రథ
మాంతషష్ఠ్యంత పదద్వయాధ్యాహార దోషాదివశబ్దస్యలోక పదాన్వ
యేనాత్యంతవ్యవధానదోషాచ్చ ... వ్యవధానేనానధ్యాహారేణచవా
క్యార్థవర్ణనసంభవేవ్యవధానాధ్యాహారకల్పనానౌచిత్యాచ్చ్యతథాకల్ప
నేవిశేషస్వారస్యాసిద్ధేశ్చ నచత్వత్పక్షేపియాదృక్ దృష్టాంతదార్ష్టాంతిక
భేదసిద్ధిరేవఅస్మత్పక్షేవిశేషసిద్ధిరితివాచ్యం। మూర్త్యాయాసయిత్రీత్వా
త్ నివహవిల్లావకత్వరూపభిన్న విశేషణవిశిష్టవైలక్షణ్యస్యైవదృష్టాంత
దార్ష్టాంతికభావేస్వారస్యాకృతత్వేశ్చాత్యలంపల్లవితేన॥......... ౨౦॥

అవ; ఇత్థంలక్ష్మ్యాలీలావిభూత్యుపయోగముక్త్వా నిత్యవిభూతి
యోగమాహ॥యదితి॥.. *

మూ॥ యద్దూరేమనసోయదేవతమసః పారేయదత్య
ద్భుతం యత్కాలాదపచేళిమంసురపురీ యద్గచ్ఛ
తోమార్గతః। సాయుజ్యస్యయదేవసూతిరథవాయ
న్మార్గిహన్మద్గిరాంతద్విష్ణోః పరమంపదంతవకృతే
మాతస్సమామ్నాసిషుః॥ .... *

వ్యా॥ హేమాతః!యత్ స్థానంమనసో దూరేస్మర్తుమశక్యమిత్య
ర్థః । మనసఇత్యసంకోచేనోక్తేఃబ్రహ్మాదీనామపివాఙ్మనసాగోచరత్వం
వివక్షితం । తదుక్తంశ్రీభాష్యకారైః బ్రహ్మాదీనాంవాఙ్మనసాగోచర

శ్రీమద్వైకుంఠ ఇతి । యత్తమస ఇతి యత్తమస ప్రకృతిమండలస్యాపా రవిచారస్థాదేవ ఏవకారేణ రజస్తమోలవస్పర్శోపి నేతి సూచితం । యదేవతియా సంపారే యత్పదిసుచ ప్రకృతిమండలాపారవర్తి బ్రహ్మాదీనాంప దంతుపతిఘతివిశేషస్సంగత ఏవ వాయవ ఏవకారః "క్షయంతి యస్య రజసః పరాకే" ఇతి శ్రుతేః" రజసమశ్శబ్దౌతు గుణాపేభాస ప్రకృతివాచినౌ యచ్చ్యన్తగ్రసుత్త్వాన్ వ్యావహారంయత్రావలారాంపచేళివాం యత్కా లాద్వైతోగపచేసుము పరిపక్వముకాలకాల్యం "కాలస్తత్ర నై ప్రభుః" ఇతి స్మృతేః" ప్రకృత్యంపాపాకహేతుత్వం । సురపురీ సురాణాం బ్రహ్మాదీనాంపురీన్తై రాజాముదావత్యాది రూపాయి ప్రభృతోయత్తాన్సంగచ్ఛతి "పుంసాదశ్నతే సరకః" ఏతేనైవ రమ్యాస్థానస్య పరమాత్మ సఇతిస్మృతేః" సాయుజ్యశ్చపరమపురుష సాపాప్త్తేః యదేవయల్ స్థాన సవసూల రుద్రాదికంవత్సంలరదిత్యర్థః । అథవాకిమర్థకృష్ణ దమావతకృష్ణమిత్యాహాయద్వైగన్తిహారుల - మదిరాంపద్వాచాంయ ద్వైగన్తిహామగో పరంవిష్ణోః పరవాసుదేవస్య తత్పరమంపద మత్యుత్కృష్టస్థానంతవకృతేత్వదగ్గంత్వన్నిర్వ్యవసాగ్గమిత్యర్థః । సమామ్నాసిషుః అభ్యస్తవంతః వేదా ఇతిశేషః । సంపూర్ణార్థాన్ మ్నా అభ్యాసత్వస్యా ర్థాతో స్పష్టీకృతేప్యచియమరసుత్యాదినా ఇత్యనేనోక్తి తరాగాదేశప్రత్య యమోరితిపిత్వా గృత్యయనీసమామ్నాసిషురితిరూపం "తద్విష్ణోః పరమం పదం సదా పశ్యంతి సూరయ ఇతి శ్రుతి'' రిత్రపమాణంద్రష్టవ్యమ్"॥౨౧॥

అవ; నైశ్వర్యవిభూతిద్వయంతద్వ్యతిరిక్తాపత్తి జాతంచ లక్ష్మ్యాః శేషభూతమిత్యాహ ॥హేలాయామితి॥........................*

మూ ॥ హేలాయామఖిలజ్జగాచ్చరమిదం యాప్యాగపి

భూతిః పరా పుణ్యా సేపరిచారకర్మణి సదా పశ్యన్తి

యాం సూరయః । శ్రీరఙ్గేశ్వరదేవి కేవలకృపా నిర్వ్యా

హ్యావర్గవయం శేషిత్వే పరమః పుమాన్ పరికరా

హ్యేతే తవస్ఫారణే॥ .... *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరదేవి శ్రీరంగరాజ ప్రియే అఖిలం చరాచరం జఙ్గమస్థావరాత్మకమిదం పరిదృశ్యమానం జగత్తవ హేలాయాం క్రీడాయాం వినియుక్తం। హరే విహరసి క్రీడాకంతుకైరివ జంతుభిరిత్యుక్తేః। పరా ఉత్కృష్టా పరమమహతీ వా (త్రిపాదస్యామృతం దివీతి శ్రుతేః) విభూతిశ్శుద్ధసత్త్వరూపా తవ భోగే వినియుక్తా। భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానత్వేన వినియుక్తేత్యర్థః। త్వాం త్వత్ప్రియం చ యే సదా పశ్యంతి సాక్షాత్కుర్వంతి పుణ్యాః యుష్మత్సదానుభవహేతు సుకృతశీలాస్తే సూరయో విష్వక్సేనాదయః। తే తవ పరిచారకకర్మణి వినియుక్తాః వయం బుభుక్షుముముక్షుభేదభిన్నా జీవాస్తవ కేవలకృపా నిర్వాహ్యా వర్గత్వస్నిగ్నైతు కకృపానిర్వాహకర్మీకృతానాం వర్గసంతతౌ వినియుక్తాః పరమగపుమాన్ పరమపురుషః త్వత్ప్రియః తవ శేషిత్వే వినియుక్త ఇత్యేతే పూర్వోక్తాస్సర్వేపి తవస్ఫారణవ్యాప్తా త్వద్విభవ ఇత్యర్థః। పరికరాః ఉపకరణభూతాః ఖలు హీత్యాశ్చర్యే............ ॥౨౨॥

అవ; శ్రీశ్రీపత్యోః పరమవ్యోమ్ని వైకుంఠనగరీ యోగమాహ ఆజ్ఞేతి॥..*

మూ॥ ఆజ్ఞానుగ్రహభీమకోమలపురీ పాలాఫలవ్యేజు
షాం యా మోధ్యేత్యపరాజితేతి విదితా నాకస్పరే
ణస్థితా। భాస్వైరద్భుతభోగభూమగహనైః స్సా
ద్రా సుధాస్యన్దిభి శ్రీరఙ్గేశ్వరగేహలక్ష్మియువ
యోస్తాం రాజధానీం పిదుః॥ ....*

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వర గేహలక్ష్మి శ్రీరంగేశ్వర దివ్యవిమానాలంకరణభూతే యా పురీ ఆజ్ఞానుగ్రహభీమకోమలపురీపాలా ఆజ్ఞయా శాసనేన అనుగ్రహేణ దయయా యథాక్రమం భీమాః భయంకరాః కోమలాస్సౌమ్యాః పురీపాలాః నగరరక్షకాః యస్యాస్సా తథోక్తా ఫలే జు షాం భజతాం ఫలం భక్తానాం ప్రపన్నానాం చ స్వతః పురుషార్థభూతా

అయోధ్యత్యపరాజితేతి యోద్ధుమశక్యేతిపర్యైరజతేతి చహేతోర్వ్యాత త్తదాఖ్యయావిదితాప్రసిద్ధాశ్రుతావితిశేషః "దేవానాంపూరయోధ్య తివితె శాపరాజితేతిచశ్రుతేః" నాకంపరేణ నాకస్యపరమాకాశ స్యపరేణఉపరిష్టాత్ । పరమవ్యోమ్నీత్యర్థః। తావత్రమానా "పరేణ నాకంనిహితంగుహాయామితిశ్రుతేః" సుధాస్యందిభిరమృతస్రావిభి ర్భోగ్యతమైరిత్యర్థః । అద్భుతభోగభూమగహనైః అద్భుతభోగానామా శ్చర్య సుఖానామనుభవానాంవాభూమ్నాబాహుల్యేనగహనైస్సంభృ తైర్భావైః పదార్థైఃసాంద్రానిబిడాచభవతితాంయువయోః రాజధా నీంప్రధాననగరీం విదుః।శ్రుతయో మునయోవేతిశేషః । ప్రధాననగరీ రాజ్ఞాం రాజధానీతికథ్యతఇత్యమరశేషః॥ ....॥అ౩.॥

అవ; తత్రస్థితమాస్థానమనుసంధత్తేతస్యామితి॥ ....*

మూ॥ తస్యాంచత్వే తత్కృపావన్నిరవధిజన తావిశ్ర
మార్హావకాశంసజీర్ణండాస్యతృష్ణా కలితపరిక
రైర్నిపుష్ఫురానన్ద సిన్ధోః । స్నేహోదస్థానరత్నా
వ్యసనిభిరభయంశార్ఙ్గచక్రాసిముఖ్యై రానద్ధైకా
గ్ణవంశ్రీర్భగవతియువయో రాహురాస్థానరత్నమ్॥

వ్యా॥ భగవతిషాడ్గుణ్యపరిపూర్ణౌహే శ్రీఃతస్యాంపురత్వత్కృ పావత్త్వద్దయేవనిరవధిజనతా విశ్రమార్హావకాశంనిరవధేరవధిశూన్యా యాః అసంఖ్యాయాః జనతాయాః జనసమూహస్య విశ్రమార్హోవి శ్రాంతియోగ్యో వకాశోన్తరం యస్మింతత్తథోక్తంత్వత్కృపాయా స్సర్వవిషయత్వాత్తథాత్వమవిరోధం తద్వదిదమపీతిభావః। దాస్యతృ ష్ణాకలితపరికరైఃదాస్యేకైంకర్యకరణేతృష్ణ యాస్పృహయాకలితా గృహీతాఃపరికరాశ్ఛత్రచామరపతద్గ్రహకళాచి కాదయోయైస్తైరా

సందనిష్యన్దైరానందవివశైః పుంభిర్ముక్తపురుషైస్సంకీర్ణంసంభృతంస్నే హాద్భగవద్దివ్యమంగళవిగ్రహప్రేష్ఠైః అస్థానరక్షావ్యసనిభిరస్థానే అకాండేరక్షాయాంరక్షణవ్యసని భిర్వ్యాకులైఃపరమపదే భయశంకాయాంఅనవకాశాద్రక్షావ్యసనస్యాస్థానత్వం శార్ఙ్గచక్రాసిముఖ్యైశ్చాప సుదర్శనఖడ్గప్రభృతిభిః పంచాయుధైః అభయంభయరహితంఆనన్దైకార్ణవ మానందస్యానుకూల జ్ఞానస్యార్ణవంసముద్రం అపరిచ్ఛిన్నానందావహమిత్యర్థః। తథాభూతంయువయోః శ్రీశ్రీపత్యోరాస్థానరత్నం మహామణిమంటపశ్రేష్ఠంచాహుఃవేదాంతా ఇతిశేషః। తస్యాంచేత్యత్ర చ శబ్దస్యాస్థాన రత్నంచాహురిత్యుత్తరత్రాన్వయః "ప్రజాపతేస్సభాంవేశ్మప్రపద్యే" ఇతిశ్రుతిరత్రప్రమాణతయానుసంధేయా ॥౨౪॥*

అవ: తన్మంటపే శేషసింహాసనే విశ్వరక్షాదీక్షితేన స్వామినా సహసర్వానందావహత్వమాహ ॥తత్రేతి॥......................*

మూ॥ తత్రస్రక్స్పర్శగన్ధం స్ఫురదుపరిఫణా రత్నరోచి
ర్వితానం విస్తీర్యానన్తభోగం తదుపరినయతా వి
శ్వమేకాధిపత్యమ్ । తైస్తైఃకాన్తేనశాన్తోదితగు
ణవిభవై రక్షితాత్వామసంఖ్యై రన్యోన్యాద్వై
తనిష్ఠాఘనరసగహనా ద్వైపిబద్ధాసిభోగాః॥ *

వ్యా॥ హేదేవితత్రమహామణిమంటపే స్రక్స్పర్శగంధంస్రజఃపుష్పమాలికాయాఃస్పర్శగన్ధావివస్పర్శగంధౌయస్యతంతథోక్తంస్ఫురదుపరిఫణారత్నరోచిర్వితానంస్ఫురతాముపరిఫణారత్నానాముపరితనమణీనాంరోచింష్యేవ వితానముల్లోచోయస్యతం అనంతభోగం అనంతస్యశేషస్యభోగం కాయంప్రస్తీర్యవిస్తృతం కృత్వాతదుపరి అనంతభోగోపరినివిశ్యేతిశేషః । విశ్వంవిభూతిద్వయమేకాధిపత్యమేకచ్ఛత్రాధిపత్యం నయతా గమయతా అసంఖ్యైస్సంఖ్యాతీతైస్తై

రణ్వాజ్మనసగోచరైశ్శాంతోదితగుణ విభవైః శాంతోదితస్య భగవచ్ఛాంతోదితదశాయాః స్వనైశ్వరూపాన్యానుభవరూపాయాః గుణవిభవైః గుణాతిశయైః త్వామర్థాత్ త్వదను రూపేణ కాంతేన ప్రియేణ హరిణా సహ అన్యోన్యాద్వైతనిష్ఠాఘనరసగహనాన్ అన్యోన్యం పరస్పరం అద్వైతనిష్ఠయా ఏకీభావేన పరస్పర గాఢానురాగేణేత్యర్థః। ఘనేన నిబిడేన రసేనానందేన గహనాన్నిర్భరాన్ భోగానానుభవాన్ బధ్నాసి ఘటయసి। యువయోస్సేవకానాం సూరిపరిషదాం చేతిభావః। బంధబన్ధన ఇత్యస్మాద్ధాతోః క్న్యాప్రత్యయే లటస్సిపి బధ్నాసీతిరూపమ్॥ ...౨౫॥

అవ; న కేవలం పత్యుస్త్వమానందావహా త్వమివ పత్న్యస్తవ చ భోగ్యభూతాః పరస్సహస్రం సపత్న్యస్సంతీత్యాహ॥ భోగ్యా ఇతి॥

మూ॥ భోగ్యా వామపి నాన్తరీయకతయా పుష్పాఙ్గరా
గైస్సమం నిర్వృత్తప్రణయాతివాహనవిధౌ నీతాః
పరీవాహతామ్। దేవి త్వామనునీళయా సహ మహీ
దేవ్యస్సహస్రం తథా యాభిస్త్వం స్తనబాహుదృ
ష్టిభిరివ స్వాభిః ప్రియం శ్లాఘసే॥ .... *

వ్యా॥ హే దేవి వామపి భోగ్యభూతయోః యువయోరపి పుష్పాంగరాగైస్సమం స్రక్చందనాదితుల్యం అంగరాగశబ్దేన అంగరచనాహేతుభూతఘనసారకుంకుమకస్తూర్యాదయోపి గృహ్యంతే। నాంతరీయకతయా స్వభోగ్యతోపయోగేన భోగ్యాః యథా పుష్పాంగరాగాదీనాం ప్రధానభూతస్య భోగ్యతోపయోగేన భోగ్యత్వం తథా తాసామపీతి భావః। నిర్వృత్తప్రణయాతివాహనవిధౌ నిర్వృత్తస్య పరిపూర్ణస్య ఉద్వేలస్యేత్యర్థః। ప్రణయస్య ప్రేమరసస్యాతివాహనవిధౌ అతిప్రవాహణే పరీవాహతాం నిర్గమప్రవాహతాం నీతాః ప్రాపితాః। శ్రీశ్రీపత్యోరున్నస్తకః ప్రేమరసస్సపత్నీముఖేన ప్రవహతీతి భావః। యథా తటాకః పరిపూర్ణస్సన్ నిర్గమప్రవాహం వినా న సర్వహతి తథా శ్రీశ్రీశయోః రత్యుత్కట

ప్రేమరసో భూనీళాదిసపత్నీముఖేన ప్రవహణం వినా న నిర్వహతీతి హృదయం । నీళయా నీళాదేవ్యా సహ మహీ భూదేవీ త్వామనుత్వదాప్త్యవ్యాప్తయేత్యర్థః। నీళ. యూన హేతి నీళాదేవ్యా భూమ్యా పెతుయా వ్యాప్యత్వం స్ఫుటం సహయుక్తేఽప్రధాన ఇత్యనుశాసనాత్ తథా భూనీళే ఇవ త్వామనుస్మృత్య సహస్రం దేవ్యస్సంతీతి శేషః । త్వం యాభిర్దేవీభిస్సార్ధం స్వకీయైః కాన్తస్తనబాహువృష్టిభిరివ స్వావయవై రివ ప్రియం ప్రేయాంసం శ్లాఘసే సంతోషయసి। శ్లాఘృ కత్థన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లట్ ఆత్మనేపదిమధ్యమపురుషైకవచనం । స్తనబాహు దృష్టిభిరిత్యత్ర మహావిభాషయా ద్వన్ద్వైక వద్భావవికల్పః న కేవలం లక్ష్మ్యాస్తాభిస్సమం సాపత్న్యకలహభావః పరంతు భగవతస్తాభిస్సహ సంశ్లేషే స్వావయవసంశ్లేష ఇవ తస్యా మహతీ ప్రీతిర్వర్ధత ఇతి భావః॥ .... ॥ ౨౬॥

అవ: ఇత్థం లక్ష్మ్యాస్సపత్నీ సహస్రముక్త్వా పరిచారక వర్గమాహ॥ త ఇతి॥ .... *

మూ॥ తే సాధ్యాస్సన్తి దేవా జనని గుణవపుర్వేషవృ
త్తస్వరూపైర్భోగైర్యానిర్విశేషాస్స్వవయస ఇవ యే
నిత్యానిర్దోషగన్ధాః । హే శ్రీశ్రీరఙ్గభర్తుస్తవ చ పద
పరీచారవృత్త్యై సదాపి ప్రేమప్రద్రాణభావావిల
హృదయహఠాత్కారకైఙ్కర్యభోగాః॥ ... *

వ్యా॥ హే జనని శ్రీః సాధ్యాస్సాధ్యనామకా దేవాః ద్యోతమానాః మోదమానా వా నిత్యనిర్దోషగంధాః నిత్యం కాలత్రయేపి నిర్దోషగన్ధాః । నిర్గతావద్యలేశాః । లేశేపి గంధ ఇత్యమరః । అస్పృష్టసంసారగంధా ఇత్యర్థః । గుణవపుర్వేషవృత్తస్వరూపైః గుణైరపహత పాప్మత్వాదిభిర్జ్ఞానశక్త్యాదిభిశ్చ వపుర్భిర్విగ్రహైః వేషైశ్శంఖచక్రాద్యలంకారైః వృత్తైర్నిరంకుశవ్యాపారైః స్వరూపైర్జ్ఞానానందామలాత్మస్వరూపైః భోగైస్సవిభూతిక భగవత్కల్యాణ గుణానుభవైర్వా శబ్ద

స్యార్థః। భోక్తార ఇత్యర్థః।నిర్విశేషావిశేషరహితాస్తుల్యా ఇత్యర్థః।యద్వా ఖ్యాంపరస్పరంచేతిశేషః।అతఏవసవయసఇవసమానవయసస్సనాభయఇవసఖాయఇవ యే సంతితేసూరయః। శ్రీరంగభర్తుస్తవచపదపరిచారవృత్త్యై శ్రీపాదకైంకర్యకరణాయసదాసర్వదేశసర్వకాలసర్వావస్థాస్వపిప్రేమప్రద్రాణభావా విలస్యాదయః హఠాత్కారకైంకర్యభోగాః। ప్రేమ్ణా ప్రీత్యా ప్రద్రాణేన ద్రవీభావేన భావేనాభిప్రాయేనావస్థావిశేషేణ వా ఆదిలేనకలిలేనహృద్యయేనమనసా హఠాత్కారోర్ఘుళీత్యాచరణం యస్యతత్తథోక్తం। తథాభూతం కైంకర్యంపరిచరణమేవ భోగోభ్యులిస్సుఖంవా యేషాంతేతథోక్తాః తథాభూతాభవంతీతిశేషః। భోగస్సుఖేస్త్రీన్వదిభృతావిత్యమరః।యద్వా। యేసాఖ్యాస్సాఖ్యనామకాఇత్యాది పూర్వవిశేష విశిష్టాః ప్రేమప్రద్రాణభావా విలస్యాదయహఠాత్కార కైంకర్యభోగాస్తేసూరయః శ్రీరంగభర్తుస్తవచపద పరిచారవృత్త్యై సంతీత్యన్వయః॥.............................. ౨౭.

అవ; అథలక్ష్మ్యై భగవత్స్వరూప నిరూపక ధర్మతామాహ॥ స్వరూపమితి॥.................................. *

మూ॥ స్వరూపం స్వాతన్త్ర్యం భగవతఇదం చన్ద్రవ
దనే త్వదాశ్లేషోత్కర్షాద్భవతి ఖలునిష్కర్ష సమ
యే।త్వమాసీర్మాతశ్శ్రీరితికమితురిదమిత్థంత్వవిభవ
స్తదన్తర్భావాత్త్వంనపృథగభిధత్తేశ్రుతిరపి॥ *

వ్యా॥ హేచంద్రవదనే ఆశ్రితానందనముఖిమాతః। శ్రీనిష్కర్షసమయే నిర్ణయవేళాయాం భగవతశ్శ్రీమన్నారాయణస్యఇదంస్వరూపం దివ్యాత్మస్వరూపం-స్వాతన్త్ర్యం నిరంకుశస్వతంత్రత్వం చత్వదాశ్లేషోత్కర్షాత్ త్వన్నిత్యయోగాతిశయాత్ భవతిఖలుతత్రహేతుమాహ।త్వమాసీరితి। కమితుః ప్రేయసఃత్వమిదమిత్థంత్వ విభవఆసీః అయమీశ్వర ఇతీదంత్వవిభవః ఈదృశ ఈశ్వర ఇతీత్థన్త్వవిభవః ఉభయమపిత్వమేవాభవః సంతస్త్వాంభగవతి దృష్ట్వాత్వదాశ్రయ మీ

శ్వరం నిశ్చిన్వంతి త్వత్పతిత్వమీశ్వరలక్షణం జానంతీ చేతిభావః । శ్రుతి స్తావమపి తదంతర్భావాత్ భగవత్స్వరూపనిరూపకకోటావంతర్భావాత్ ... భగవతః పృథక్కృత్యనాభిధత్తేన వదతి అభిపూర్వాద్ధాతో ధారణపోషణయో రిత్యస్మాద్ధాతోర్ జుహోత్యాది కాశ్యపః స్నాత్వా విత్తి ద్విత్వే అభ్యాసహ్రస్వత్వే శ్నాభ్యస్తయోరాత ఇత్యాలోపే దధ స్తథో శ్చేతి ధష్భావే అభిధత్త ఇతిరూపమ్॥.................... ౨౮॥

అవ; మంగళం భగవాన్ విష్ణు ర్మంగళం మధుసూదనః । మంగళం పుండరీకాక్షో మంగళం గరుడధ్వజః పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మంగళానాం చ మంగళ మితి భగవతి ప్రయుజ్యమానం మంగళపదం శ్రీసంబన్ధాయ త్తమిత్యాహ॥ తవేతి॥ .... *

మూ॥ తవ స్పర్శాదీశం స్పృశతి కమలే మఙ్గళపదం తవే
దం నో పాధేరుపనిపతితం శ్రీరసియతః । ప్రసూనం
పుష్యన్తీ మపి పరిమళర్ధిం జిగదిషు ర్న్నైవం త్వాదే
వం స్వదత ఇతి కశ్చిత్కథయతే॥ .... *

వ్యా॥ హే కమలే ఈశం స్వామినం తవ స్పర్శాత్ త్వత్సంబంధాత్ మంగళపదం మంగళశబ్దః స్పృశతి బోధయతి ఇదం ఏతన్మంగళపదం ఉపాధేః ప్రయోజనాంతరాత్ తవసో నిపతితం నత్వద్వాచకత్వేన సంబద్ధం । కింతు స్వత ఏవ తత్ర హేతు మాహ యత శ్రీరసీతి యతో హేతో స్త్వం శ్రీర్మంగళమసి । తత్ర దృష్టాంత మాహ ప్రసూనమితి । ప్రసూనం పుష్పం పుష్యంతీ మతిశయితం కుర్వంతీం పరిమళర్ధిమపి గంధసంపద మపి జిగదిషుః స్వాద్యాం గదితు మిచ్ఛుః ఏవం త్వాదేవ తాదృశగుణయోగా దేవం స్వదత ఇత్థం హృద్యా భవతీతి కశ్చిత్ కోఽపి పుమాన్న కథయతే న కథయతిహి । చో హ్యర్థః । పుష్పాతిశయనిరూపణే పరిమళాపేక్షేవ పరిమళాతిశయనిరూపణే గుణాంతరాపేక్షా యథా నాస్తి తథా భగవన్మంగళత్వే శ్రీసంబంధో నియామకః నతు తస్యాస్తత్త్వే నియామకాంతరాపేక్షేతి భావః॥ .... ౨౯॥

అథ; సర్వేశ్వరస్య లోకపాలానాంచ లక్ష్మీకటాక్ష లబ్ధవిభవత్వముక్త్వా సర్వేశ్వరంలోకపాలాంశ్చ ప్రతిపాదయ న్వేదస్త్వామేవ ప్రతిపాదయతీత్యాహ॥ అపాంగా ఇతి॥...................... *

మూ॥ అపాఙ్గా భూయాంసో యదుపరిపరం బ్రహ్మ త
దభూదమీ యత్ర ద్విత్రా స్సచ శతమఖాది స్తదధ
రాత్ । అతశ్శ్రీ రామ్నాయ స్తదుభయముశంస్త్వాం
ప్రణిజగౌ ప్రశస్తి స్సా రాజ్ఞో యదపిచ పురీకోశక
థనమ్॥............................ *

వ్యా.— హే శ్రీః తవ భూయాంసః బహుసంఖ్యాః అపాంగాః కటాక్షాః యదుపరి యస్య వస్తున ఉపరి ప్రసృతా ఇతి శేషః । తద్వస్తు పరబ్రహ్మ అభూత్ తవ భూయః కటాక్షవిషయీభూతం వస్తు పరబ్రహ్మత్వ మగమదిత్యర్థః అమీ అపాంగాః యత్ర వస్తుని ద్విత్రాః ద్వౌ వా త్రయో వా అనూనం యేషాంతే ద్విత్రాః తే ప్రసృతాః సచ తదధరాత్ తతః పరబ్రహ్మణః అధరాదర్వాచీనః శతమఖాదిరభూత్ । ఇదముపలక్షణం విధిశివయోరపి తదవరత్వంబోధ్యం "నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే" నారాయణాద్రుద్రో జాయతే "క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశోహం సర్వదేహినాం । ఆవాంతవాంగే సంభూతౌ తస్మాత్కేశవనామవాన్" నితి బ్రహ్మరుద్రయోరపి భగవత ఉత్పన్నతయా శ్రుతి స్మృత్యవగతత్వాత్ సచేతి శతమఖాద్యపేక్షయా పుంలింగనిర్దేశః అతస్త్వత్కటాక్షలబ్ధవిభవత్వాత్ తదుభయం పరబ్రహ్మ విధిశివశతమఖాదిరూపం ఉశన్ కామయమానః వదన్నిత్యర్థః । ఆమ్నాయో వేదస్త్వాం ప్రణిజగౌ ప్రవ్యక్తం గదితవాన్ । ప్రణిపూర్వాత్ గై శబ్ద ఇత్యస్మాద్ధాతో ర్లిట్పరస్మైపద ప్రథమపురుషైకవచనం । తథాహి పురీకోశకథనం పుర్యా రాజధాన్యాః కోశస్య ధనసంచయస్య ఐశ్వర్యకథన మతిశయేన వర్ణనం క్రియత ఇతియత్ జన్నే రితి శేషః । సా రాజ్ఞస్తత్పరిపాలకస్య ప్రభోః ప్రశస్తిః ప్రసిద్ధిః

అత్ర పురీకోశకథనం రాజ్ఞః ప్రశస్తిరితి సామాన్య నిర్దేశేన పరబ్రహ్మాదిప రామ్నాయకృతా శ్రీ ప్రశస్తికథన విశేషస్య సమర్థనాత్సామాన్యేన విశేష సమర్థనరూపార్థాంతరన్యాసాలంకారః॥ ....॥ ౩౦॥

అవ: భగవత్స్వరూపం స్వాతంత్ర్యం త్వదాశ్లేషాదితి ప్రాగుక్తం నిందావలోకనేన సిద్ధ్యతీత్యాహ త్వే పరాధీనత్వమన్యాహితాతిశయత్వం విగుణత్వం చ ప్రసజ్యేదిత్యాది శంకాం హేతువిశేషేణ దృష్టాంతబలేన చ పరిహరతి॥ స్వత ఇతి॥ ....*

మూ॥ స్వతశ్శ్రీస్త్వం విష్ణోస్స్వమసి తత ఏవైష భగ
వాన్ త్వదాయత్తర్ద్ధిస్త్వే ప్యభవదపరాధీనవిభవః।
స్వయా దీప్త్యా రత్నం భవదపి మహార్ఘం న విగుణం
న కుంఠ స్వాతంత్ర్యం భవతి చ న చాన్యాహితగు
ణమ్॥ ....*

వ్యా॥ హే శ్రీః త్వం విష్ణోః స్వతస్స్వభావాత్ నిరుపాధికాత్మస్వరూపస్వభావాదిత్యర్థః। స్వమసి శేషభూతాసి (స్వత్వమాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణి స్థితం। ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యం స్వభావం చ సదా స్మర) ఇత్యాద్యనేకప్రమాణప్రసిద్ధేః। తత ఏవ స్వత్వాదేవ ఏష భగవాన్ శ్రీరంగరాజః త్వదాయత్తర్ద్ధిస్త్వే ప్యపరాధీనవిభవోఽభవత్। తథాహి రత్నం మాణిక్యం స్వయా దీప్త్యా స్వకాంత్యా మహార్ఘం నిరవధికమూల్యం భవదపి విగుణం గుణహీనం న కుంఠస్వాతంత్ర్యం ప్రతిహతస్వోత్కర్షం చ న। అన్యాహితగుణం పరాధీనాతిశయం చ న భవతి తద్వత్త్వత్ప్రియోపి త్వదధీనసంపత్త్వేపి న విగుణో న కుంఠస్వాతంత్ర్యో నాన్యాహితాతిశయశ్చ భవతీతి భావః ....॥ ౩౧॥

అవ: ఇత్థం లక్ష్మీస్వరూపమనుసంధాయ స్వరూపాశ్రితానాదివ్యమంగళవిగ్రహాశ్రితాంశ్చ కల్యాణగుణాన్ వివక్షుః ప్రథమం శ్రీశ్రీశయోస్సాధారణగుణాననుసంధత్తే॥ ప్రశకనైల॥ ....*

మూ॥ ప్రశకనబలజ్యోతిర్జ్ఞానైశ్వరీవిజయప్రథాప్రణ
తవరణప్రేమక్షేమఙ్కరత్వపురస్సరాః । అపిపరి
మళః కాన్తిర్లావణ్యమర్చిరితీన్దిరే తవ భగవతశ్చ
తే సాధారణాగుణరాశయః॥ ....*

వ్యా॥ హేఇన్దిరే పరస్యైశ్వర్యప్రదే! శ్రీః ప్రశకనం ప్రకృష్టా శక్తిః బలం సర్వజగద్ధరణసామర్థ్యం జ్యోతిస్తేజః జ్ఞానం సర్వదా సర్వవస్తుసాక్షాత్కారః । ఐశ్వరీ ఈశ్వరత్వం । విజయప్రథా జయశీలత్వప్రశస్తిః ప్రణతవరణమాశ్రితవశీకారః । ప్రేమ ఆశ్రితవిషయప్రీతిః క్షేమఙ్కరత్వమాశ్రితేష్టప్రాపకత్వమనిష్టనివర్తకత్వం చ పురస్సరాః ప్రధానా యేషాం తే తథోక్తాః । ఏతే దివ్యాత్మస్వరూపగుణాః । అథ దివ్యమఙ్గళవిగ్రహగుణానాహ అపీతి। అపి అపిచేత్యర్థః । న కేవలమాత్మగుణా ఏవ సాధారణాః । విగ్రహగుణా అపి చేత్యపిశబ్దార్థః । పరిమళస్సౌగన్ధ్యం కాన్తిస్సౌన్దర్యం సాధావయవశోభా లావణ్యం సముదాయశోభా అర్చిరౌజ్జ్వల్యం పరప్రకాశకత్వమితి యావత్ ఇత్యేతే ద్వివిధా అపి స్వరూపవిగ్రహాశ్రితగుణరాశయః గుణసమూహాః తవ భగవతశ్చ సాధారణాస్సమానా ఇత్యర్థః । అత్ర భగవతో విజయప్రథా శ్రీరామాయణే (శత్రోః ప్రఖ్యాతవీర్యస్య రఞ్జనీయస్య విక్రమైః) ఇతి రావణవచనాదభివ్యక్తా (సీతాయాస్తు వాసిష్ఠరామాయణే శతకన్ధరసంహారే విజయప్రథా సువ్యక్తా) భగవతః క్షేమఙ్కరత్వముభయవిధమపి సాక్షాదేవ లక్ష్మ్యాస్త్విష్టప్రాపణం సాక్షాత్పరంపరయాపి సంభవతి అనిష్టనివర్తకత్వం తు భగవద్ద్వారేతి బోధ్యమ్॥ ....॥ ౩౨॥

అవ॥ పునస్సాధారణగుణాననుసన్ధత్తే॥ అన్యేపీతి॥ ....*

మూ॥ అన్యేపి యౌవనముఖా యువయోస్సమానాశ్శ్రీ
రఙ్గమఙ్గళవిజృమ్భణవైజయన్తి । తస్మాత్తు వత్స్వ

యిచతస్యపరస్పరేణ సంస్తీర్యదర్పణ ఇవప్రచు
రంస్వా న్తె॥.........................*

వ్యా॥ హే శ్రీరంగమంగళ విజృంభణాస్తే జయంతి । శ్రీరంగో త్సవ ప్రకాశనోద్యతకేతో శ్రీరంగోత్సవవ్యాఘ్రకరీత్యర్థః । అన్యేఽపి గుణావ్యతిరిక్తాయౌవనముఖాయౌవనాదయఃముఖశబ్దేనసౌకుమా ర్యాదయోగృహ్యన్తే । యువయోర్భగవత్యాస్తవచ సమానాస్సాధారణా స్సంతి । తవగుణాస్తస్మిన్ తస్యగుణాస్త్వయిచదర్పణ ఇవసంస్తీ ర్యాభివ్యాప్య పరస్పరేణాన్యోన్యం ప్రచురంప్రకామం స్వదంతేరస్యా భవంతి స్వదఆస్వాదన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లడాత్మనేపదప్రథమపురుష బహువచనం । భగవాన్ లక్ష్మ్యాం ప్రశకనబలాదీనవలోక్య స్వకీయా ఏవైతేగుణాఇత్యానందమనుభవతి ఏవంలక్ష్మీరపి భగవతితానుపలభ్య స్వకీయా ఏవైతఇతిసంమోదంభజత ఇతివక్తురభిప్రాయః॥ ... ౩౩॥

అవ॥ ననూభయోస్స్వరూప రూపగుణసాధారణ్యే సేవకా నాంశ్రీశ్రీశస్పృథగనుభవః కథంఘటత ఇత్యత్రాహ॥ యువత్వాదావితి॥

మూ॥ యువత్వాదౌతుల్యేప్యపరవశతాశత్రుశమన
స్థిరత్వాదీన్కృత్వా భగవతిగుణాన్పుంస్త్వసుల
భాన్ । త్వయిస్త్రీత్వైకాన్తాన్మృదిమపతి పారా
ర్థ్యకరుణాక్షమాదీన్వా భోక్తుంభవతియువయో
రాత్మనిభిదా॥.........................*

వ్యా॥ హే శ్రీః యువత్వాదౌ యౌవనాదౌ తుల్యేపియువయోరి తిశేషః భగవతిహరౌ. పుంస్త్వసులభాన్ పురుషైకనిష్ఠాన్ అపరవశ తా శత్రుశమనస్థిరత్వాదీన్ అపరవశతాస్వాతంత్ర్యం శత్రుశమనం విరోధినివర్తకత్వం స్థిరత్వమప్రకంప్యత్వమాదిర్యేషాంతాన్ గుణాన్ కృత్వాభేద కానసుసంధాయత్వ యిభవత్యాం స్త్రీత్వైకా న్తాన్ స్త్రీస్వభావాంతరంగాన్ మ్రదిమపతిపారార్థ్యాన్ కరుణాక్ష

మాదీన్ ప్రమదిమా మృదుహృదయత్వం పరిహార్యం భర్తృపారతన్త్ర్యం కరుణా పరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం క్షమా అపరాధసహత్వమాదిర్యేషాం తాన్. ఆదిశబ్దశ్చార్థః క్షమాదీంశ్చేత్యర్థః । కృత్వా భేదకాననుసన్ధాయ భోక్తుమనుభవితుం యువయోరాత్మని స్వరూపే విగ్రహే చ భిదా భవతి భేదస్సిధ్యతి అనుభవితౄణామితి శేషః । యద్యపి ప్రమదిమకరుణాదయో భగవతోఽపి సమానాః - తథాపి స్వాతన్త్ర్యసముపహితాస్తా ఇహావివక్షితాః - భగవతః ప్రమదిమాద్యాస్తు నతథావిధా ఇతి భావః॥ ౩౪॥

అవ॥ శ్రీ శ్రీపత్యోః స్వరూపభేదక గుణాననుసన్ధాయ రూపభేదక గుణాననుసన్ధత్తే ॥ ఘనేతి॥........................*

మూ॥ ఘనకనకద్యుతీ యువదశామపి ముగ్ధదశాం యువ
తరుణత్వయోరుచితమాభరణాదిపరమ్ । ధ్రువ
మసమానదేశవినివేశి విభజ్య హరౌ త్వయి చ కుశేశ
యోదరవిహారిణి నిర్విశసి॥..................*

వ్యా॥ కుశే ఉదకే శేత ఇతి కుశేశయం పద్మం । జీవనీయం కుశం విషమిత్యమరః॥ తస్యోదరే గర్భే విహరతీతి కుశేశయోదరవిహారిణి కమలనిలయే ఘనకనకద్యుతీ ఘనస్య నీలమేఘస్య కనకస్య సువర్ణస్య ద్యుతీ ఇవ ద్యుతీ యువదశాం యువత్వం ముగ్ధదశాం తారుణ్యమపి యువతరుణత్వయోర్యువత్వతారుణ్యయోరుచితం యోగ్యం పరముత్కృష్టం పరస్పరవిలక్షణం వా అతఏవ అసమానదేశవినివేశి । అసమానదేశే పరస్పరభిన్నదేశే ధమ్మిల్లాదౌ వినివేశస్సంవేశనం యస్య తత్తథోక్తం ఆభరణాది భూషణాది ఆదిశబ్దేన శ్రీతుపీతాంబరోర్ధ్వపుండ్రయజ్ఞోపవీతాది స్తనవసనాంజనహరిద్రాకాశ్మీరమకరికాపత్త్రాది చ గృహ్యతే । హరౌ త్వయి చ విభజ్య విభాజకం కృత్వా నిర్విశసి అనుభవసి హరిం త్వాం చేతి శేషః । ధ్రువమేతత్సత్యం ఏవం విభాజకధర్మాననుసంధానే యువయోర్భేదగ్రహో యువయోరేవ న భవేదితి భావః॥ నిరిత్యుపసర్గాద్విశః ప్రవేశన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లణ్మధ్యమపురుషైకవచనే నిర్విశసీతి రూపమ్॥ ౩౫॥

అవ; శ్రీ... సారసమష్టితయా లక్ష్మీవిగ్రహం వర్ణయిత్వా క ల్పలతాదేష్ట దృష్టాంతతాముక్త్వా తథావర్ణనం పర్యాయేణ రావిర్భావ స్య ల... లక్ష్మీ... విగ్రహస్య నయుక్త మిత్యాహ ...తి॥.................................*

మూ॥ అగ్నస్త్రైస్త్య... మధురో దారైస్త...
స్త్యాతః శ్రీరాబ్ధేస్సకీవ్యూజీవ తాముపగతా మన్యేమ
హార్ఘా స్తతః। ఇత్యుకి ల్పలతాసుధామధుముఖా ఇ
త్యావిలాంవర్ణనాం శ్రీరఙ్గేశ్వరి తాన్తకృత్రిమక
థందివ్యాంవపుర్నాన్హసి॥..................*

వ్యా॥ హే శ్రీరఙ్గేశ్వరి తే తవ అఙ్గం వపుః అఙ్గశబ్దేనావయవవా చినా తత్సముదాయరూపం వపుర్లక్ష్యతే ... మధురో దారైః ...దుత్వశీతత్వ ముగ్ధత్వమధురత్వోదారత్వైః ... ప్రధానో యఙ్ని ...శః। గుణ... గుణ... సారభూతై ...తో ...తులై... ఇందుశ్చన్ద్రః కల్పలతా సుధా మధుముఖ్యాః కల్పలతా సుధేప్రసిద్ధేమధుసురా కల్పలతాసుధామధూని ...మాదిర్యేషాం తే తథోక్తాః తే బీజతాం ...సారతాముపగతాః ... కింతు ...భావ నాయాంతత స్వదవయవ బీజత్వాన్మహార్ఘా అమూ ...భవంతి ... జనం... పూర్వోక్త ప్రకా రేణావిలాం కలుషాంవర్ణనాముక్త్వా ... ప్రతిత్వాం తకృత్రిమకథం అప గతకృత్రిమ ప్రశంసం దివ్యమప్రాకృతం వపుర్విగ్రహో నార్హతినోచి తంభవతి। అకృత్రిమస్య లక్ష్మీ విగ్రహస్య కృత్రిమవ సారత్వోక్తేప మయుక్తమితిభావః॥...........................॥౩౬॥

అవ; పునర్విగ్రహమేవవాగగోచరం వద ... ప్రణమతీతి।*

మూ॥ ప్రణమదనువిధిత్సావాసనానమ్రమగ్రప్రణ
యిపరిచిచీషాకుఞ్చితమ్పార్శ్వకేన । కనకనికషచ
ఞ్చచ్చమ్పకస్రక్సమానప్రవరమిదముదారంవర్ష్మవా
చామభూమిః॥........................*

వ్యా॥ అత్రశ్రీస్తవేతిపదద్వయ మధ్యాహార్యం । హేశ్రీః! అ
గ్రే ఉత్తమాంగే ప్రణమదనువిధిత్సావాసనానమ్రం ప్రణమతాం సే వ
కానాం అనువిధిత్సయా అనువిధానేచ్ఛాయాః వాసనయా పరిచ
యేన నమ్రమీషద్వినతం పార్శ్వకేన పార్శ్వభాగేన ప్రణయిపరిచిచీ
షాకుంచితం ప్రణయినః । ప్రియస్య పరిచిచీషయా పరిచయేచ్ఛయా
కుంచితంథయథక్తిభ్యాం హేతుభ్యాం సంకుచితం కనకనికష చంచ
చ్చంపకస్రక్సమాన ప్రవరం కనకనికషస్య ఛాయాయాః స్సువర్ణరేఖా
యాశ్చ ఇచ్ఛత్యాః స్ఫురంత్యాః చంపక స్రజశ్చంపకమాలికాయాశ్చ స
మానస్తుల్యః । ప్రవరో గోత్రం యస్య తత్తథోక్తం తయోస్సదృశమిత్యర్థః।
అనేనౌజ్జ్వల్యసౌగంధ్యసూచితే। ఉదారమూర్జితం సర్వాభీష్టప్రదం వా
ఇదమే తదప్రాకృతం తవవర్ష్మ వపుర్వాచామభూమిరపదం । వాగగో
చరమిత్యర్థః॥.......................................॥౩౭॥*

అవ; ఆశ్రితరక్షణానుకూలాధిరాజ్యసూచకాసికావిశేష విశి
ష్టాం శ్రియమనుసంధత్తే॥ఏకమితి॥..........................*

మూ॥ ఏకంన్యఞ్చ్యనతిక్షమంమమపరఞ్చాకుఞ్చ్యపా
దామ్బుజమ్మధ్యేవిష్టరపుణ్డరీక మభయం విన్యస్య
హస్తామ్బుజమ్। త్వాంపశ్యేమనిషేదుషీంప్రతికలం
కారుణ్యకూలఙ్కష స్ఫారాపాఙ్గతరఙ్గమమ్బమధుర
మ్ముగ్ధమ్ముఖమ్బిభ్రతీమ్॥ .... *

వ్యా॥ అం॥ హే శ్రీః మమ దాసభూతస్య నతిభువం ప్రణామయోగ్యం
* ఏకం పాదాంబుజం దక్షిణం స్వం చ సింహాసనాదధః ప్రసార్య పరమితర
ద్వామపాదాంబుజం ఆకుంచ్య తిర్యగితి శేషః అభయమభయసూచకం
అభయదాయి వా। హస్తాంబుజం। మధ్యే విష్టరపుండరీకం ఆసనపద్మ
మధ్యే। విన్యస్య నిషేదుషీమాసీనాం। కారుణ్యకూలంకషస్ఫారాపా
ఙ్గతరఙ్గాం। కారుణ్యేన దయయా కూలంకషా పూర్ణా స్ఫారా విశా
లా అపాంగా తరంగా ఇవ యస్యాః తథోక్తాం మధురం ప్రియం భోగ్యం
వా। స్వాదుప్రియే తు మధురావిత్యమరః। ముగ్ధం సుందరం। ముగ్ధ
స్సుందరమూఢయోరిత్యమరః। ముఖమాననం బిభ్రతీం త్వాం ప్రతికలం
సర్వకాలం పశ్యేమ సేవేమహి। విష్వక్సేనోపయుక్తసింహాసనావస్థి
తివిశేష ఏవ తే సంతతసేవనీయ స్వాశ్రితానామితి భావః॥ ౫౦॥ ...*

అవ॥ స్వాశ్రయం సంసేవ్య సేవాజనితప్రీత్యా తత్పాదౌ శర
ణముపగచ్ఛతి॥ సురభితేతి॥ .... *

మూ॥ సురభితనిగమాన్తం వన్దిషీయేన్దిరాయాః తవ
కమలపలాశప్రక్రియం పాదయుగ్మమ్। వహతియ
దుపమర్దైర్వైజయన్తీ హిమామ్భఃప్లుతిభిరివ నవ
త్వం శౌరిబాహాన్తరాలే॥ ....*

వ్యా॥ ఇందిరాయాః పరమైశ్వర్యప్రదాయాః తవ కమలపలా
శప్రక్రియం కమలపలాశానాం ప్రక్రియా రీతిర్యస్య తత్ కమలదళస
దృశాంగుళీత్యర్థః। పలాశః కింశుకే పత్ర ఇతి విశ్వః। సురభితనిగమాం
తం వాసితవేదాంతం। వేదాంతవేద్యమితి యావత్। పాదయుగ్మం
వందిషీయ అభివాదయే యస్తువే యద్వా। వద అభివాదనస్తుత్యోరి
త్యస్మాద్ధాతోః లిఙి ఆత్మనేపదోత్తమపురుషే ఇదితో నుమితి నుమాగమే
లిఙస్సీయుడితి సీయుడాగమే తస్య ఇడాగమే షత్వే ఇటో దీర్ఘః అదా
దేశే వందిషీయేతి రూపం। ఉత్తరార్ధేన పాదయుగ్మమేవ విశినష్టి వహ

తీతి । వైజయంతీవనమాలా - కాంతబాహ్వంతరాళే ప్రియవక్షసి యదుపమర్దైః । యస్యపాదయుగస్యోపమర్దైస్సంఘర్షైః । హిమాంభః ప్లుతిభిరివహిమసలిలసేచనైరివ । నవత్వంనూతనత్వం । వహతి। అవ్యాతస్యందిసుకుమారశ్రీపాదసంస్పర్శేన శోభాతిశయంధత్త ఇతిభావః॥

అథ లక్ష్మీకటాక్షవిగ్రహాన్వైలక్షణ్యమనుసంధత్తే॥ త్వదితి॥

మూ॥ త్వత్స్వీకారకలావలేపకలుషా రాజ్ఞాం దృశోదు
ర్వచా నిత్యం త్వన్మధుపానమత్తమధుపశ్రీనిర్భరా
భ్యాం పతిమ్ । దృగ్భ్యామేవహి పుణ్డరీకనయనం వే
దో విదామాస తే సా త్వల్లక్ష్మి తవాపలోకవిభవః
కాక్వా కయా వర్ణ్యతే॥.................*

వ్యా॥ హేలక్ష్మి రాజ్ఞాం లోకపాల ప్రభృత్యాధునికపర్యంతానాం ప్రభూణాం దృశో దృష్టయః త్వత్స్వీకారకలావలేపకలుషాః త్వత్స్వీకారకలా త్వత్కటాక్షలేశః స్వీకారశబ్దేన సదయదృష్టిర్లక్ష్యతే। కలాశబ్దేనావయవవాచినా లేశో లక్ష్యతే । తేనజాతేనావలేపేన గర్వేణ కలుషా ఆవిలాస్సత్యో దుర్వచాః వర్ణయితుమశక్యాః । భవంతి । కవీనామితి శేషః । త్వత్కటాక్షలేశప్రసరణగర్వేణ శోభావిశేషజుష్టాః ప్రభుదృష్టయః కవివాగగోచరా భవంతీత్యభిప్రాయః। కిముతలోకపాలానాం పత్యుస్తవ పుండరీకనయనత్వంచ త్వద్విగ్రహానుభవసమయసక్తవిగ్రహ రక్తిమాయత్తమిత్యాహ నిత్యమితి । నిత్యం సర్వకాలం। త్వన్మధుపానమత్తమధుపశ్రీనిర్భరాభ్యాం । త్వన్మధుపానేత్వద్రూపమకరందపానేన మత్తమధుపయోర్మత్తషట్పదయోః శ్రియా సంపదా నిర్భరాభ్యాం పూర్ణాభ్యామేవ యథా మధుపానేన మత్తమధుపో నైశ్చల్యం రక్తతాం చానుభవతి తథా మధురూపత్వదనుభవేన మధుపతుల్యనైశ్చల్యరాగసంపూర్ణాభ్యామేవేత్యర్థః । దృగ్భ్యాం లోచనాభ్యాం । హేతుభూతా

భ్యాం తేలవపతిం ప్రియం చేదః । తస్య యథా కప్యాసం పుండరీకమేవమ
క్షిణీ“ ఇతి ఛాందోగ్యోపనిషత్ప్రమాణః పుండరీకనయనం పుష్కరాక్షం
విదామహే సవిజ్ఞాతవాక్ ఖలు । విద జ్ఞాన ఇత్యస్మాద్ధాతోః రుష విదేత్యాది
నా ఆస్మృత్యమెకృత్త్వాను ప్రయుజ్యతే లిటీతి అస్తేరనుప్రయోగే విదా
మానేతి రూపం ఏవం సకలలోచనాతిశయస్వత్వదవలోకనాధీనత్వేత్వ
దవలోకసౌందర్యం వర్ణనాతీతమిత్యాహ సాధ్విదిం । తవ సాధ్వీ దవలో
కవిభవః కటాక్షసౌందర్యం కయా కాక్వా కీదృశ్యా భంగ్యా వర్ణ్యతే న క
...పీత్యర్థః॥ ....॥40॥*

అవ॥ పునర్లక్ష్మీకటాక్షేణైవ వర్ణయంస్తైస్స్వరక్షణం ప్రార్థ
యత్యానందేతి॥ ....*

మూ॥ ఆనన్దాత్మభిరీశమజ్జనమద క్షీబాలసైరాగళ
త్ప్రేమార్ద్రైరపికూలముద్వహకృపా సంప్లావితా
స్మేదృశైః । పద్మే తే ప్రతిబిమ్బబద్ధకలిక బ్రహ్మాది
పిష్టాన్స్యకైరైశ్వర్యోద్గమగద్గదైరశరణ మ్మామ్పా
లయాలోకితైః॥ ....*

వ్యా॥ హే పద్మే తే తవ । అత్ర యద్యపి యుష్మదస్మదో రామ
న్త్రితం పూర్వమవిద్యమానవదిత్యామన్త్రితస్య అవిద్యమానవద్భావేన తే
ఇత్యాదేశోఽసంభవతి । తథాప్యవిద్యమానవద్భావస్యానిత్యత్వం కా
శికాయాముక్తం విద్యమానవచ్చేతి వక్తవ్యమితి వార్తికాత్॥ యుక్తం చ
తత్ అత ఏవ । భిక్షో తే దయితా స్త్రీ కింనహి నహి ప్రాణప్రియా కుండికే
తి మహాకవిప్రయోగః । అత ఏవ చ శుభకార్యారంభే లక్ష్మీపతే తేంఘ్రి
యుగం స్మరామీతి సర్వవైదికప్రయోగః । యద్వా పద్మే తే పద్మం కమల
మితి ప్రాప్తే । కమలవాసినీత్యర్థః॥ పద్మే లీలారవిందే ఇతో హస్తాభ్యాం
ప్రాప్తా పద్మేతా । తస్యాస్సంబుద్ధిర్వా॥ ఆనందాత్మభిః । ఆనందపరా

త్మాస్వరూపం యేషాంతై రానందరూపై రిత్యర్థః । ఈశమజ్జనమదక్షీబాలసైః । ఈశస్యహరేర్మజ్జనేన స్నేహావగాహనేనయో మదస్తేనక్షీబైర్మత్తైరలసైర్మందరైః - ఆగళప్రేమార్ద్రైః । ఆగళమాకంఠం । ప్రేమ్ణా ప్రీత్యా । ఆర్ద్రైశ్శిశిరైరపి । అపిశ్చార్థః । కూలముద్వహకృపాసంప్లావితాస్మాదృశైః । కూలముద్వహయాతీరరోధిన్యా । ఉద్వేలయేత్యర్థః । కృపయాసంప్లావితాః స్నాపితాఅస్మాదృశా అకించనాయైస్తైః ప్రతిబిందుబద్ధకలికబ్రహ్మాదివిష్కంభకైః । ప్రతిబిందు ప్రతికటాక్షలేశం । బద్ధకలికాఃమమాయంకటాక్షలేశోస్తుమమాయమితిబద్ధకలహాః బ్రహ్మాదయఏవ విష్కంభకానిర్వాహకా యేషాంతైః విష్కమ్భశబ్దోనగరరక్షార్గళదండవాచీ తత్సాదృశ్యాన్నిర్వాహక సామాన్యేగౌణః॥ తద్విష్కంభేఽర్గళ-శంసనేత్యమరః॥ ఐశ్వర్యోద్గమగద్గదైః ఐశ్వర్యస్యసంపదః ఉద్గమెనోత్పాదనేనగద్గదైర్విలాసాతిశయేనస్ఖలితగతిభిరాలోకితైః కటాక్షైః । భావెక్తః । అశరణంరక్షకాంతరశూన్యంమాంపాలయ। పారక్షణఇత్యస్మాద్ధాతోర్హేతుమతిచెతిణిచిపాలేర్లోలుగాగమో వక్తవ్యఇతిలుగాగమెపాలయేతిలోణ్మధ్యమ పురుషైకవచనమ్॥౪౧॥*

అవ॥ లక్ష్మ్యాస్సౌకుమార్యమనుసంధత్తె ॥పాదేతి॥..........*

మూ॥ పాదారున్తుదమేవపఙ్కజరజశ్చేటీభృతాలో
కితైః రఙ్గమ్లానిరథావ్యసాహసవిధౌ లీలారవిన్ద
గ్రహః । డోలా తెవనమాలయాహరిభుజే హాకష్ట
శబ్దాస్పదజన్మశ్రీరతికోమలాతనురియం వాచాం
విమర్దక్షమా॥..............................*

వ్యా॥ హెఅంబశ్రీః । పంకజరజఃపద్మరెణుః । తెపాదారున్తుదమెవ । పాదయోఃపాదతలయోః పాదశబ్దేనపాదతలలక్ష్యతె । అ

రుంతుదం కంటక ఇవ మర్మస్పృక్ । అరుంతుదం తు మర్మస్పృగిత్యమరః । చేటీభృశాలోకితైః చేటీనాం సంతతసహవాసిపరిచారికాణాం భృశాలోకితైః అధికవీక్షణైః । అంగమ్లానిర్గాత్రతాంతిర్భవతీతి శేషః ॥ అథేతి వాక్యాంతరారమ్భే । మంగళానంతరారంభప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథ ఇత్యమరః । లేతవ లీలారవిందగ్రహః లీలాకమలధారణం । సాహసవిధౌ సాహసకర్మవిధానే । భవతీతి సర్వత్రానుషజ్యతే । లేతవ । హరిభుజైః ప్రియవక్షసి । భుజశ్లైనతస్మథ్యం లక్ష్యతే । వనమాలయా వైజయంత్యా । డోలా డోలా విహరణం హాకష్టశబ్దాస్పదం । హేతి కష్టమితి చ శబ్దౌ ఆస్పదం యస్య తత్తథోక్తం భవతి । అతికోమలా అతిసుకుమారా । ఇయం అప్రాకృతా తనుర్విగ్రహః । కేన కేన హేతునా వాచాం స్తుతివచసాం విమర్దక్షమా విమర్దస్య ప్రతిపాద్యలయా సంఘర్షస్య । క్షమా యోగ్యా భవతి । న కేనాపీత్యర్థః । అతిసుకుమారస్య శ్రీవపుషః పరుషవచస్తవనమయుక్తమిత్యాశయః ॥ .... ౪౮ ॥

అవ॥ [illegible]యస్తారుణ్యావర్గ యత్యామర్యాదమితి॥ ....*

మూ ॥ ఆమర్యాదమకణ్టకం స్తనయుగం నాద్యాపి నా
లోకితభ్రూభేదస్మిత విభ్రమా జహాతి వా నైసర్గి
కత్వాయశః । సూతే శైశవయావనవ్యతికరో గా
త్రేషు తే సౌరభ మ్యాగస్రోత సికాస్తదేశికకర
గ్రాహేణ గాహేతుమః॥ .... *

వ్యా॥ హే శ్రీః - లేతవ । స్తనయుగం । ఆమర్యాదం యావత్ప్రమాణమర్యాదం । అద్యాపి - అకంటకంన । కింతు సకంటకం సప్రతిబంధమేవ । స్తనపరిమాణపూర్తిరద్యాపి న జాతేతి భావః । పూరయావన ఏవ పరిమాణపూర్తిస్స్యాదితి హృదయం । ఆలోకితభ్రూభేదస్మితవిభ్రమాః । ఆలోకితస్య వీక్షణస్య । భ్రూభేదస్య భ్రూభంగస్య । స్మితస్య

మందహాసస్య । విభ్రమావిలాసావా । వాశబ్దోప్యర్థః । నైసర్గికత్వా
యశస్స్వభావసిద్ధత్వాపయశఃనజహతీముంచంతి । తారుణ్యప్రయు
క్తనేత్రాదిలీలా స్త్వతిచంచలాస్సత్యస్స్వభావ ప్రయుక్తత్వశంకాం
వాపాదయంతి । నతుయౌవనప్రయుక్తామితిభావః । భోగస్రోత
సి క్రీడాప్రవాహే । కాంతదేశికకరగ్రాహేణ । కాంతః ప్రియ ఏ
వదేశికః పరిజ్ఞాతా । తస్యకరగ్రాహేణహస్తావలంబేన । కాంతహస్తం
గృహీత్వేతియావత్ । గాహేఅవగాహనే । క్షమోయోగ్యః మాద్యా
తిశయోదేవం భోగః కార్యఇతికాంతోపదేశ సాపేక్షఇత్యర్థః । శైశ
వయౌవనవ్యతికరః । శైశవస్యబాల్యస్య । యౌవనస్యయువత్వస్యచ ।
వ్యతికరస్సంధిః తారుణ్యమిత్యర్థః । తేతవ । గాత్రేష్వవయవేషు । సౌర
భంనిరతిశయసౌగంధ్యం । సూతేజనయతి । తారుణ్యోదయాత్కు
చోదంచననేత్రవిలాసగాత్రసౌరభాణిసంజాతానీతిభావః ॥ ...౪౩॥

అవ; శ్రియోదివ్యమంగళవిగ్రహంపుష్పదామత్వేన వర్ణయి
త్వాతస్య హరివక్షఃపరిష్కారతా మాపాద్య సుకుమారతమం వపుస్త
థావర్ణయంతంస్వాత్మానముపాలభతే । ఆమోదేతి ॥ ....*

మూ॥ ఆమోదాద్భుతశాలి యౌవనదశావ్యాకోచమ
మ్లానిమత్స్వద్రవ్యామృతసేకశీతలమిదం లావణ్య
సంతానిర్భిశమ్ । శ్రీరఙ్గేశ్వరికోమలాఙ్గసుమన
స్స్రగ్దామందేవి తేకాన్తోరః ప్రతియత్నమగ్న్లాహిక
పింఛద్మ్యాసా కాణ్డాకులమ్॥ ....*

వ్యా॥ హేదేవి ఆమోదాద్భుతశాలి । ఆమోదాద్భుతేన అద్భుత
సౌగంధ్యేన । శాలత ఇతిశాలి । ఆమోదోగంధహర్షయోరిత్యమరః ॥ యౌవన
దశావ్యాకోచం యౌవనదశయా తారుణ్యేన । వ్యాకోచం వికాసి । ఇష్టం
ఘ్రావేత్యథీయా । తారుణ్యాభిన్నవికాసమిత్యర్థః । అమ్లానిమదతాంతం ।

సౌందర్యామృతసేకశీతలం| సౌందర్యమవయవశోభైవ|అమృతం । తస్య సేకేనవ్యాప్త్యా శీతలంశిశిరం|లావణ్యసూత్రార్పితం । లావణ్యంసముదాయశోభైవ । సూత్రంగుణః - తస్మిన్నర్పితంగ్రథితం । లావణ్యస్య సర్వావయవానుస్యూతత్వాత్సూత్రత్వరూపణం । తేతవ । కోమలాంగసుమనస్సంపర్శణం । సుకుమారావయవపుష్పమాలికా । కాన్తోరః ప్రతి యత్నం| కాంతస్యహరేః । ఉరసోవక్షసః । ప్రతియత్నంపరిష్కారంఅర్హతి । హరివక్షోలంకరణార్హంభవతీత్యర్థః । అకాణ్డాకులం అకాండేఅనవసరే|ఆకులంవివశం| కవింమాంధిక్ నిందనీయం పుష్పాపేక్ష... నిరతిశయ సౌందర్య సౌగంధ్య సౌకుమార్యలావణ్యాయుక్త లక్ష్మీవపుషః పుష్పదామత్వరూపణం తస్యదనుజవ్యపవిషాణోల్లిఖితకఠినహరివక్షః పరిష్కారణత్వాకల్పనంచాయుక్తమితి స్వస్యాకాండాకులత్వంతతోసంద్యత్వంచేతిబోధ్యం । కఠినత మపిహ వక్షస్య్రశితరచణచాపల్యాత్సుకుమారాయా అప్రశియస్థితగుప ... త్వేతిమంలవ్యమ్॥............................. ౪౪ *

అవ; శ్రియోఽధికవతాసహసంభోగశృంగారంపర్ణయతి॥మ ... తి

మూ॥ మర్త్యస్త్రీశోర సనిరావ్యతివిధ్యపశ్చాత్తైః కాన్తో

పభోగలలితైస్తవలాఙ్గయష్టిః । పుష్పావళీవరసిక

భ్రమరోపభుక్తాత్వాందేవినిత్య మభినన్దయసేము

కున్దమ్॥...................................*

వ్యా॥ హేదేవి । మర్త్యస్త్రీశోః మర్త్యస్త్రీణీః । రసనిరాసరసనా

ద్యేః । వ్యతివిధ్యపేక్షతాతిక్రత్వా । వ్యతెరుద్ధాత్వే! కాంతోపభోగలలి

తైఃసంభోగవిలాసైః । లలితాంగయష్టిః మృదుతగాత్రయష్టి స్వతీ

రసికభ్రమరోపభుక్తా । రసికభ్రమరేణ రసాస్వాదన చతురచంచరీకే

ణోపభుక్తానిపీతరసా । పుష్పావళీ వల్లితాత్వాంముకుందంప్రేయాం

స౦। అభినందయసె ఆనందయసి । నయనహృదయానందకందళితంక
రోషీత్యర్థః॥ .... ౪౫॥

అవ; శ్రియోదివ్యాభరణగణయోగకృత కాంతి విశేషమనుసం
ధత్తే॥ కనకేతి॥..*

మూ॥ కనకరశనాముక్తాతాటఙ్కహారలలాటికామణిస
రతులాకోటిప్రాయైర్గ్లానార్ఘనజీవికే । ప్రకృతిమ
ధురఙ్గాత్రం జాగర్తిముగ్ధవిభూషణై ర్వలయశక
లైర్దుగ్ధంపుష్పైశ్చకల్పలతాయథా॥ ....*

వ్యా॥ హేజనార్తనజీవికె శ్రీరంగరాజజీవనౌషధి । కనకరశనా
స్వర్ణమేఖలా స్వర్ణసూత్రంవాముక్తాతాటంకెమౌక్తికకర్ణపత్రె । హారో
ముక్తాహారః । లలాటికాకనకచయంమాణిక్యమయంవాతిలకంలలన్తి
... । మణిసరామణిమాలికాః ... ... మంజీరా । ఏతేషా
... ప్రధానానియేషాంతైర్ముగ్ధవిభూషణై స్సుందరాభరణైః ప్రకృతి
మధురంస్వభావరమ్యం । తెగాత్రం । వలయశకలైః శర్కరాఖండైః
దుగ్ధంయథాక్షీరమివ । పుష్పైఃకల్పలతాయథాకల్పవల్లీవచ జాగ
ర్తివిశేషేణప్రకాశతె॥ .... ౪౬।

అవ; (రూపాకారవిభూతిభిస్సదృశీమిత్యుక్తరీత్యా భగవతా
పరమసామ్యాపన్నాయాశ్శ్రియః కౌస్తుభవైజయంతీపంచాయుధధా
రణస్యసాధారణ్యేపితెషాంభగవదేకధారణ హెతుముత్ప్రేక్షతే. ...॥*
నామాన్యేతి॥..*

మూ॥ సామాన్యభోగ్యమపికౌస్తుభవైజయన్తీపఞ్చా
యుధాదిరమణస్త్వయమేవబిభ్రత్ । త్వద్భారఖి
దమివతెపరిహర్తుకామ శ్రీరఙ్గధామమణిమఞ్జరి
గాహతేత్వామ్॥ ....*

వ్యా॥ హే శ్రీరంగధామమణిమంజరి । శ్రీరంగధామ్నోహరేర్ది
వ్య విమానస్య వా । మణిమంజరిరత్నగుచ్ఛికా రత్నదీపికా వా । తస్యా
స్సంబుద్ధిః । సామాన్యభోగ్యమపి । యువయోరితి శేషః । సామాన్యేన
సాధారణ్యేన । భోగ్యమపిభూషణతయా ప్రహరణతయా చ ధార్య
మపి । కౌస్తుభ వైజయన్తీ పాంచజన్య సుదర్శనాదికం ఆదిశబ్దేన పరశు పరిఘా
దిగ్రహ్యతే । త్వదాభరణదివ్యాయుధానాం । తతవ । పరిహర్తు
కామశ్చేత్యుత్తరత్రాన్వయః సవిభ్రమనిర్భరత్వాంగాహతే సంశ్లి
ష్యతి । దివ్యాభరణదివ్యాయుధమహాగ్రహం విహాయ ప్రియస్యానుసరతీ
తి భావః॥..॥౪౭॥

అవ॥ (రాఘవత్వే భవత్సీతా రుక్మిణీకృష్ణ జన్మని । అన్యేషు
చావతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ) త్యుక్తరీత్యా భగవత స్తత్తదవతా
రానుగుణం శ్రియోప్యవతారే భగవతేలీలానరోచత ఇత్యాహ ॥యదీతి॥*

మూ॥ యదిమనుజతిరశ్చాంలీలయాతుల్య వృత్తేరనుజ
నురనురూపా దేవినావాతరిష్యః । అసరసమభ
విష్యన్నర్మనాథస్యమాతర్దరదళదరవిన్దోదన్తకాన్తా
యతాక్షి॥..*

వ్యా॥ దరదళదరవిందస్య ఈషద్వికసితపుండరీకస్యఉదంతో
వృత్తాంతః - తేనగర్భపత్రాంతక్షతే తద్వత్కాంతేశోభమానే ఆయతే
విశాలే అక్షిణీయస్యాస్తస్యాస్సంబుద్ధిః । మాతః జనసలీలయా స్వేచ్ఛ
యానతుకర్మణా మనుజతిరశ్చాం మనుష్యతిర్యగ్జంతూనాం । ఇదముప
లక్షణం సురనరతిర్యక్స్థావర శరీరచతుర్విధాత్మనామపి తుల్యవృత్తేః।
రామకృష్ణమత్స్యకూర్మకుబ్జామ్రాదిరూపేణ సమానశీలస్య । నాథస్యశ్రీ
రంగరాజస్య । అనుజనుః ప్రత్యవతారం । అనురూపారుక్మిణ్యాది రూపే
ణానురూపాకారా । నావాతరిష్యో యదినావతరసిచేత్ । నాథస్యతస్య
నర్మక్రీడా । క్రీడాఖేలా చనర్మచేత్యమరః॥ అసరసంవిరసం - అథవి

ష్యత్ । తదవతారానురూపమవతీర్యత్వ పతినందనె సత్యేవతస్యతస్త్ర స్త్రీత్వైభవెన్నచెన్నేతిభావః.......................॥౪౮॥

అవ; సంశ్రితార్థం సముద్రమథనాయసంభజతో భగవతః శ్రమాపనయనాయ సముద్రాదావిర్భూతాసీత్యాహ॥స్ఖలితేతి॥....

మూ॥ స్ఖలితకటకమాల్యైర్దోర్భిరబ్ధిస్ముురారె ర్భగవతి
దధిమాథస్మృత్నతశ్శ్రాన్తిశాన్త్యై । భ్రమదమృ
తతరఙ్గావర్తతః ప్రాదురాసీ స్స్మితనయనసుధాభి
స్సిఞ్చతీచన్ద్రికేవ॥.......................*

వ్యా॥హెభగవతి షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నే।స్ఖలితాని ప్రతిహతాని కటకానివలయాని। మాల్యానిమాలికాశ్చ యెషుతైర్దోర్భిః బాహుభిః అబ్ధింక్షీరార్ణవం। దధిమాథందధీవ। ఉపమానార్థేణముల్ప్రత్యయః। మ థ్నతోమథనంకుర్వతః। అమృతార్థమితిభావః। మురారెర్మాధవస్య శ్రాంతిశాంత్యైశ్రమాపనయనాయ । స్మితనయనసుధాభిః । స్మితం మందహాసః । నయనాన్యవలోకితాని । నయనశబ్దేనఅవలోకితాని ల క్ష్యంతె। తాన్యేవసుధాస్తాభిస్సించతీసతీ। చంద్రికేవ। భ్రమదమృతత రంగావర్తతః - భ్రమతాముల్లోలానాం - అమృతతరంగాణాం సుధా వీచీనాం । ఆవర్తతోవలయాత్ । తత్సారతయేతిభావః । తదుక్తంశ్రీ వత్సాంకమిశ్రైః (ఉదధిగమందరాద్రిమణిమంథన లబ్ధపయో మధురర సెందిరాహ్వసుధసుందరదోఃపరిఘమితి) ప్రాదురాసీఃఆవిర్భూతాసి। యథాజగత్సుధాభిస్సించతీచంద్రికా పయోధెరావిర్భవతి తథాభగవ త్యంస్మితనయనసుధాభి స్సించతీపయః పయోధ్యుల్లోలత్సుధాతరంగా వర్తాత్త్వమావిర్భూతాసీతిభావః......................॥౪౯॥

అవ; భగవత్ క్షమాయా అపిలక్ష్మీక్షమామతిశయితాముదా హృత్యసామహాపరాధినోస్మానానందయత్వితాహ్యశాస్తె॥మాతరితి॥...*

మూ॥ మాతర్మైథిలి రాక్షసీ స్త్వయి తదై వార్ద్రాపరా
ధా స్త్వయా రక్షన్త్యా పవనాత్మజాల్లఘుతరా రా
మస్య గోష్ఠీకృతా । కాకం తఞ్చ విభీషణం శరణమి
త్యుక్తిక్షమౌ రక్షత స్సాన స్సాన్ద్ర మహాగసస్సుఖ
యతు క్షాన్తి స్తవాకస్మికీ॥ ....*

వ్యా॥ హేమాతః । నిరుపాధికజనని । మైథిలి కృపైకమూర్తితయా సీతావతారం కుర్వాణె శ్రీరంగేశ్వరి । త్వయి త్వద్విషయే । తదైవ హనూమదాగమనాద్వ్యవహితపూర్వసమయ ఏవ। రావణస్య తదానీమేవ నాశాదితి భావః । తథైవేతి పాఠే తథైవ రామరాహిత్యేనేత్యర్థః। రావణజీవనదశాయాం యథా తథైవ తన్నాశదశాయామపీతి వార్థః। ఆర్ద్రాపరాధాః రావణనాశాపరిజ్ఞానాద్ధనూమదాగమనపర్యంత మవిరతాపరాధాః। రాక్షసీః రేకాక్ష్యాదికాః। పవనాత్మజాత్ తిర్యగుద్భూతాత్స్వతో మర్కటాత్ రక్షన్త్యా పాలయన్త్యాపి తేన బుద్ధిశూన్యత్వం దుస్సాధత్వం చ వ్యంజితం । కాకం కాకాసురం । తం విభీషణం స్వధర్మాత్మానం తు రాక్షసచేష్టిత ఇతి ప్రసిద్ధం విభీషణం చ శరణమిత్యుక్తిక్షమౌ । త్రీన్ లోకాన్ సంపరిక్రమ్య తమేవ శరణం గతః। త్యక్త్వా పుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ రాఘవం శరణం గత ఇతి శరణవరణోక్తిక్షమౌ। రక్షతః పాలయతః । ఉభయోశ్శరణవరణం రక్షణనిమిత్తం సూచితం "వధ్యం ప్రపన్నం న ప్రతిప్రయచ్ఛన్తి మిత్రే" రామస్య త్వత్ప్రియస్య। గోష్ఠీ పరిషత్ । లఘుతరా అల్పీయసీ । కృతా । రామో లఘూకృత ఇతి వక్తవ్యే గోష్ఠ్యాం తదుక్తిరపచారభియా । రామస్య గుణపరిషద్వా । మందబుద్ధేర్దుస్సాధాన్నిర్నిమిత్తమార్ద్రాపరాధరక్షణశీలయా త్వయా నిమిత్తమపేక్ష్య రక్షతో, రామస్య గుణగోష్ఠీలఘూకరణం యుక్తమితి తాత్పర్యం। సా ఆర్ద్రాపరాధ సమాత్వరూపేణ ప్రసిద్ధా। ఆకస్మికీ నిర్హేతుకా । తవ క్షాన్తిః । సాన్ద్రమహాగసః నిరన్తరమహాపరాధాన్ నస్మాన్ । సుఖయతు సుఖినః కరోతు

సాక్షాత్సైవాస్మాకమాశ్వాసహేతురితి భావః । అత్ర కేచిత్ । ప్రణిపాత
ప్రసన్నా హి మైథిలీ జనకాత్మజేతి శ్రీరామాయణవచనేన లక్ష్మ్యాః క్షమాయాః
అపి ప్రణిపాతహేతుకత్వప్రతీతేరాకస్మికత్వం నాస్తీతి వదంతి । త
పాతప్రతీతివిలసితం । తథాహి । కల్యాణస్స్వప్నదర్శిన్యాస్త్రిజటయా
ధిల్యాశ్శ్రియస్సకాలస్సమాగతస్తదేనాం మాపీడయత ప్రత్యుతశర
గచ్ఛత రావణేహ తేపి యుష్మానియం । రక్షిష్యతీత్యుక్త్వా మహాపరాధ
గణీరస్మాకం కథం రక్షిష్యతీతి తదా శంకాం ప్రణిపాత ప్రసన్నా
మైథిలీత్యుచిత్యాత్స్వబుద్ధ్యైవ పరిహృతవతీ । నతు ప్రణిపాతప్రసన్న
మైథిలీ ధర్మః । అత ఏవ రావణవధానంతరమపి తద్వధా పరిజ్ఞానేన
సమానారాక్షసీర్హనూమతో రక్షితవతీ । అత ఏవ స్వవిషయే మహాప
ధం కాకాసురం విముఖపతితం భగవత్పాదారవిందయోర్యోజితవ
అతస్సా యథా క్తమేవ త్వాం త్వంస్తవాకస్మికీతి । ఏతచ్ఛంకాపరిహారావస
క్తః శ్రీగుణసుధాసారలహరీస్తోత్రే ప్రదర్శితౌ । తవత్వాంతింభట్టారక
రురవాదీత్తవను తావకస్యాదుద్భూతామిహ జననికేచిజ్జడధియః । ప్ర
న్నాహీత్యుక్తైః ప్రణిపతనతో మైథిలసుతా సహేతు స్సాపిస్యాది
గదురాపాతమతితః॥ స్వబుద్ధ్యైవ ప్రోక్తం ప్రణతసుముఖీతి త్రిజటయా
సచైత ద్ధర్మస్సైనలిన దళనేత్రప్రియతమే । యదేకాక్షీ ప్రఖ్యాయ
హులిహింసానవధిక ప్రవృద్ధార్ద్రాగస్యాః పవనత నయాద్రక్షితవతీ
అహ; అస్మాకం భగవదుద్దేశ్యత్వం త్వత్సంబంధనిబంధనం ।
స్పర్శనలదాశ్రయణతత్కైంకర్య కరణతజ్జనితానందబాష్పాదీన్య
ప పద్యంత ఇత్యాహ॥ మాతరితి॥......................

మూ॥ మాతస్త్వయ్యైవ మైథిలజన స్తేనాధ్వనా తేవ
యం త్వద్దాస్యైకరసాభి మానసుభగైర్భావైరిహా
ముత్రచ । జామాతా దయిత స్తవేతి భవతీసమ్బన్ధ
దృష్ట్యాహరిమ్పశ్యేమ ప్రతియామయామచ పరిచా
రాన్ప్రహృష్యేమచ ॥................ *

వ్యా॥ మాతః జనని। తే। తవ । మైథిలజనః యథాస్వీయ ఇతి శేషః। తేనాధ్వనామార్గేణ । తద్వదిత్యర్థః । వయమపిస్వీయా ఇత్యర్థః । తతః కిమిత్యత్రాహ త్వదితి । త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైః । త్వద్దాస్యే త్వత్కైంకర్యే । ఏకరసో ముఖ్యప్రీతిః । త్వదభిమానేన భగవత్కైంకర్యేపి త్వత్కైంకర్యబుద్ధ్యేత్యర్థః। సుభగైః శోభనైః । భావైః అభిప్రాయైః । జామాతేతి జనకశ్రీవిష్ణుచిత్తయోరితి శేషః। మైథిలజనాభిప్రాయేణ జనకోక్తిః । అస్మదభిప్రాయేణ శ్రీవిష్ణుచిత్తోక్తిః । తవదయితమితి । భవతీసంబంధదృష్ట్యా భవత్యాస్సంబంధజ్ఞానేన భూసత్తాయామితి ధాతోః లటశ్శతృశానచావితి శత్రాదేశే ఉగితశ్చేతిఙీపి భవతీతిరూపం హరిం శ్రీరామం శ్రీరంగనాయకంచ । ఇహాముత్ర చ లీలావిభూతౌ నిత్యవిభూతౌ చ । పశ్యేమ సదా దర్శనో భవేమ । ప్రతియామ శరణం గచ్ఛేమ । పరిచారాః కింకరవృత్తీః । యామ భజేమ చ । ప్రహృష్యేమ ప్రకృష్టానందభాజో భవేమ । మైథిలజనః స్వప్రభు జనకజామాతేతి తవ ప్రియ ఇతి చ శ్రీరామం యథోపచరంతి తథా ప్రపన్నజనకూటస్థత్వాత్ విష్ణుచిత్తజామాతేతి త్వత్ప్రియ ఇతి చ శ్రీరంగరాజం వయముపచరామ ఇతి భావః ....॥౫౧॥ *

అవ; చంద్రమా మనసో జాత ఇత్యుక్తరీత్యా శీతాశయే పి భగవతి యావత్కాలమవిచ్ఛిన్నమహాపరాధానస్యాపి సకలలోకస్య మనాక్ నిగ్రహాభిముఖం ... కుర్వతి సతి తదనుచితమితి తంతతః పర్మణో నివర్త్య వాత్సల్యాతిశయాం త్వమస్యాం త్వ జనయసీత్యాహ ॥ పితేవ॥..................*

మూ॥ పితేవత్వత్ప్రేయాన్ జనని పరిపూర్ణాగసి జనే
హితస్రోతోవృత్త్యా భవతి చ కదాచిత్కలుషధీః ।
కిమేతన్నిర్దోషః క ఇహ జగతీతి త్వముచితైరుపాయై
ర్విస్మార్య స్వజనయసి మాతా తదసినః॥ ....*

వ్యా॥ హే జనని శ్రీః । త్వత్ప్రేయాన్ తవ ప్రియః శ్రీరంగరాజః । పరిపూర్ణాగసి సంపూర్ణాపరాధే। జనే చేతనవర్గేపి తే వపుత్ర ఇతి శే

షః । హితస్రోతోవృత్త్యాతత్కాలాప్రియం పథ్యపర్యవసాయిచహితం తదేవస్రోతః ప్రవాహః । తత్రవృత్త్యావర్తనేన హితైకపరత్వాదిత్యర్థః । యాచితోఽపిసదామన్త్ర్యర్హాహితం కారయేద్ధరిరిత్యుక్తేః । కదాచిత్కదాపి । సంతతమనుకూలవివశస్య మహాపరాధదర్శనేనకదాపిసమయే కలుషధీః కుపితమనాః భవతిచ భవత్యపినతుకుపితమనస్త్వం తస్యనైజమితిభావః। తద్దర్శిన్యాశ్శ్రియోవ్యాపారమాహ కిమేతదితి। ఏతత్ ఇదంకాలుష్యం కింకింనిబంధనమ్ అనుచితమిత్యర్థః । అనుచితత్వముపపాదయతి నిర్దోషఇతి । ఇహదోషైకాశ్రయే జగతిలీలావిభూతౌ। నిర్దోషఃకః । నకోఽపీత్యర్థః। ఏతద్విభూతిసంబంధేన హేయప్రతిభటస్యతవాపిదోషః ప్రసజ్యేదితిభావః । అతోదోషదర్శనేన తవమనఃకాలుష్యంనయుక్తమిత్యేవం ప్రకారేణఉచితైరపరాధక్షమాపణయోగ్యైః ఉపాయైరాలోకాలాపనీవీశ్లథనాదిభిః విస్మార్యతస్య దోషాదర్శిత్వమాపాద్యనః అస్మాన్ స్వజనయసి భగవతస్స్వత్వాభిమానగోచరాన్ కరోషితత్ తస్మాత్కారణాత్ ప్రియైకపరతయేత్యర్థః । త్వంమాతాసి పితుర్హితపరత్వం మాతుఃప్రియపరత్వంచసుప్రసిద్ధంయువయోర్దృష్టమితిభావః॥ .... ॥౫౨॥

అవ; పరిత్రాణాయసాధూనాం వినాశాయచదుష్కృతాం।
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామియుగేయుగే॥ అన్యేషుచావతారేషు విశ్లేషానపాయినీప్రమాణద్వయోక్తప్రకారేణ సంశ్రితరక్షణాయ శ్రీశ్రీశకృపాస్వాతంత్ర్యాభ్యాం హేతుభ్యాంలీలావిభూతావవతీర్యసుకుమారవపుర్గ్లపన విరహక్లేశాదికమనుభూతవన్తావతస్తత్కృపాస్వాతంత్ర్యేధిగితిత ద్విగ్రహప్రేమపారవశ్యాదాహ॥ నేతురితి॥...*

మూ॥ నేతుర్నిత్యసహాయినీజననినస్త్రాతుంత్వమత్రా
గతాలోకేత్వన్మహిమావబోధబధిరే ప్రాప్తావి
మర్దంబహు । క్లిష్టాగ్రావసుమాలతీమృదుపదంవి